

לקוטי תורה • שיר השירים • מאמר 36

שימני כחותם על לבך כו'

”שימני כחותם על לבך”

עבודתם של ישראל והמענה של ה' פועלים כמו חותם ושעווה: עלייה העולה מלמטה באופן ”כולט” נענית מלמעלה בדרך ”שוקעת” ומוסתרת, ואילו הביטול ה”שוקע” שבתפילה מושך גילוי גלוי ו”כולט”. אולם המענה האמיתי ביותר לבקשה ”שימני כחותם” הוא שאין זה חותם כלל: ישראל חקוקים בעצמותו של ה', למעלה מחכמה.

מוקדש לכבוד

מוקדש לכבוד הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ”ל

אבי הרבי, רבי לוי יצחק

LikuteiTorah.com

הפרשה החסידית

/likuteitorah.com/he/likutei-torah/shir-hashirim/36

הנקודה

עבודתם של ישראל והמענה של ה' פועלים כמו חותם ושעווה: עלייה העולה מלמטה באופן "בולט" נענית מלמעלה בדרך "שוקעת" ומוסתרת, ואילו הביטול ה"שוקע" שבתפילה מושך גילוי גלוי ו"בולט". אולם המענה האמיתי ביותר לבקשה "שימני כחותם" הוא שאין זה חותם כלל: ישראל חקוקים בעצמותו של ה', למעלה מחכמה.

כל קטע: לשון המאמר, אחר כך התרגום, ואחר כך ביאור קצר תחת קו זהב. המספרים הקטנים בלשון המאמר מפנים להערות שבסוף.

המאמר בקצרה

"שימני כחותם על לבך... על זרועך" מתייחס לתפילין של ראש ולתפילין של יד, ולרצונם של ישראל להיות מה שכתוב ב"תפילין" של ה' עצמו. חותם הנלחץ בשעווה מתהפך: אותיות שוקעות נעשות בולטות, ואותיות בולטות נעשות שוקעות. החותם הראשון הוא העלייה שבתפילה: האהבה המסתרת, המתגלית באמצעות פסוקי דזמרה וקריאת שמע, עולה כ"הר", וה' משיב כשהוא מתלבש בהסתר בחכמת התורה וברחמים שהצדקה ממשיכה. זהו עניינן של תפילין של יד, "שמאלו תחת לראשי". החותם השני הוא ההיפוך: הביטול שבתפילת שמונה עשרה בלחש ובמצוות לא תעשה הוא "שוקע", והוא מושך גילוי גלוי, חיבוק של יד ימין, המוסתר בגלות ויתגלה לעתיד לבוא; הרושם שלו צריך להישאר כל היום. לבסוף, התלמוד מכנה את בקשתם של ישראל בלתי ראויה, משום שחותם הוא חכמה, ועדיין הוא בגדר "עשייה" לפני ה'. תשובתו, "על כפיים חקותיך", משרישה את ישראל בעצמותו, במקום שבו הם "עלו במחשבה".

מבנה

1	החותם, התפילין והחותמת	11
	שני החותמות שבפסוק הם תפילין של ראש ותפילין של יד, וישראל מבקשים להיות מה שכתוב בחותמו של ה'. חותמת בשעווה הופכת אותיות שוקעות לבולטות ואותיות בולטות לשוקעות.	
2	החותם הראשון: הר התפילה	21
	האהבה המסתרת עולה באמצעות פסוקי דזמרה, קריאת שמע ותפילת שמונה עשרה, כהר; חכמת התורה שבביטול יורדת עליה כהר על גבי הר, ונמשכת באמצעות המצוות.	
3	המענה מלמעלה: תורה וצדקה	31-5
	ה', שאין לו מידה קבועה, מתלבש בהסתר בתורה וברחמים כתגובה לעלייתו של האדם. זהו החותם השוקע, תפילין של יד, "שמאלו תחת לראשי".	
4	החותם השני: ביטול המושך גילוי	61-8
	תפילת שמונה עשרה בלחש ומצוות לא תעשה הן עבודת ה' שוקעת, המושכת גילוי גלוי, את חיבוקה של יד ימין. רצועות תפילין של ראש מביאות אותו אל הלב, ורושם התפילה צריך להישאר כל היום.	
5	תפיליו של ה', חכמה ואמת; גשם וטל	91
	הכנעת האדם וקבלת השפע מושכות את האור העליון. תפיליו וחזונו של ה' הם החכמה העליונה, המוסתרת כעת ותתגלה בעתיד. ישראל ביקשו גשם וחזונו, וה' השיב בטל ובחיקה.	

חותם, אפילו חכמה ואפילו ניסים גלויים, הוא רק בגדר "עשייה" לפני ה'. ישראל עלו במחשבתו הקדומה, ו"על כפיים חקותיך" מציב אותם בעצמותו, למעלה מחכמה.

מושגים

חותם בולט וחותם שוקע חותם בולט / חותם שוקע

שני הרישומים שיוצרת חותמת בשעווה. עלייה מלמטה הבולטת החוצה מושכת מענה נסתר מלמעלה, שוקע; עבודה של ביטול עצמי מלמטה, שוקעת, מושכת גילוי גלוי מלמעלה, בולט.

הר על גבי הר הר ע"ג הר

ה"הר" הוא האהבה העולה מלמטה בתפילה; ההר העליון הוא חכמת התורה שבביטול, הניתנת מלמעלה ונחה על גביו.

ביטול ביטול

הנחת תחושת העצמי של האדם לפני ה', ובעיקר בתפילת שמונה עשרה בלחש ובמצוות לא תעשה. זו העבודה השוקעת המושכת את הגילוי העליון.

רושם התפילה דיוקנא אשתאר כך

כדמות החותם הנשארת בשעווה לאחר שהחותם מורם, כך הביטול שבתפילה צריך להותיר רושם שנמשך לאורך היום, כדי שיד ימינו של ה' תחבק גם "מאחור".

חותמו של הקב"ה אמת חותמו של הקב"ה אמת

החכמה העליונה היא חותמו של ה', מדרגת האמת שבה אין מציאות מלבדו; אך לפני ה' אפילו החכמה היא רק בגדר "עשייה".

חקוקים על כפיו על כפים חקותיך

אותיות החקוקות בעצמותו של ה' עצמו, ולא על חותם נפרד: שורש נשמות ישראל, למעלה מחכמה.

קטע 1 • 11

החותם, התפילין והחותמת

1 שימני כחותם^{1,2} על לבך כו'. הנה החותם הוא ענין תפילין חותם על לבך תפילין של ראש דהיינו רצועות דתליין על לבא³ חותם על זרועך תפלה של יד

"שימני כחותם על לבך" וכו'. הנה, עניינו של החותם הוא תפילין: "חותם על לבך" הם תפילין של ראש, כלומר הרצועות התלויות על הלב; "חותם על זרועך" הם תפילין של יד.

המאמר פותח בפסוק משיר השירים ח, ו, שבו הרעיה, כנסת ישראל, מבקשת מאהובה: "שימני כחותם על לבך, כחותם על זרועך". אדמו"ר הזקן מזהה את שני החותמות עם שני סוגי התפילין: תפילין של ראש, שרצועותיהן יורדות ותלויות על הלב, ותפילין של יד, המונחות על הזרוע.

(ברכות בשה"ש [בשיר השירים] ע"פ זה ת"ז [תיקוני זוהר] תיקון כ"ב⁴ ובזח"ג [ובזהר חלק ג] מצורע נ"ד ב' במדבר ק"כ ע"ב^{5,6} ועיין ברכות וישב פ' פ"ה גבי חותמך ופתילך⁷ ובפ' במדבר ספ"ה גבי ד"א [דבר אחר] ותהלתי אחטם לך⁸ כ"ו שימני כחותם)

(במדרש רבה על שיר השירים, על פסוק זה; בתיקוני זוהר, תיקון כ"ב; ובזהר, חלק ג, מצורע נד, ב, [ו] במדבר קכ, ב. ועיין במדרש רבה, וישב, פרשה פ"ה, בעניין "חותמך ופתילך", ובפרשת במדבר, בסוף פרשה ה', בעניין "ד"א: ותהלתי אחטם לך" וכו', "שימני כחותם").

הסוגריים מביאים מקורות קדומים הקוראים את הפסוק כעוסק בתפילין או בחותם: המדרש על פסוק זה, תיקוני זוהר ושני מקומות בזהר. הם מוסיפים שני מדרשים הקושרים בין "חותם" לישראל: חותמו של יהודה שניתן לתמר, והפסוק "ותהלתי אחטם לך", שהמדרש מקשר ל"שימני כחותם".

והיא בקשת כנס"י [כנסת ישראל] להיות החותם ממנה וכמארז"ל [וכמאמר רבותינו זכרונם לברכה] תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו⁹ ומי כעמך כישראל¹⁰ כו' ומי גוי גדול¹¹ כו'.

וזוהי בקשת כנסת ישראל: שהחותם יהיה ממנה. וכמאמר חז"ל: "תפילין דמארי עלמא, מה כתיב בהו? יומי כעמך כישראל וכו', יומי גוי גדול וכו'".

הבקשה היא שישאל עצמה תהיה תוכנו של החותם, הדבר החרוט בו. הגמרא אומרת שבתפילין של הקב"ה כתובים פסוקים בשבח ישראל, כשם שבתפילין שלנו כתובים פסוקים עליו; לכן ישראל מבקשת להיות הדבר הכתוב בחותמו של הקב"ה.

וביאור ענין חותם זה הוא עד"מ יש חותם שחותמין אותו בשעוה ונעשה עוד חותם על השעוה

וביאור ענינו של חותם זה הוא על דרך משל: יש חותם שטובעים בשעוה, ונוצר חותם נוסף על השעוה.

כדי לבאר מה פירוש "חותם" כאן, אדמו"ר הזקן פונה למשל של חותם המטביעים בשעוה. החותם משאיר בשעוה חותם נוסף, את דמותו שלו.

והנה אם האותיות שעל החותם שוקע נעשה על השעוה בולט ואם האותיות שעל החותם בולט נעשה על השעוה שוקע.

והנה, אם האותיות שעל החותם שקועות, הן יוצאות בולטות בשעוה; ואם האותיות שעל החותם בולטות, הן יוצאות שקועות בשעוה.

מה ששקוע בחותם יוצא בולט בשעוה, ומה שבולט בחותם יוצא שקוע בשעוה. שני המצבים האלה, "שקוע" ו"בולט", הם המונחים שבהם משתמש המאמר לכל אורכו לתיאור היחס בין עבודת ישראל מלמטה לבין תגובת ה' מלמעלה.

קטע 2 • 21

החותם הראשון: הר התפילה

2 ולהבין זה בנמשל הנה נודע שניצוץ אלהות מתלבש בנפש להיות שכל ומדות ומחשבה דבור ומעשה והוא בחי' אהבה המסותרת

כדי להבין זאת בנמשל, ידוע שניצוץ אלוקי מתלבש בנפש ונעשה שכל ומדות, מחשבה, דיבור ומעשה; וזוהי בחינת האהבה המסותרת.

המשל מיושם כעת בנפש. ניצוץ אלוקי חי בתוך הנפש ומתבטא בשכל, ברגשות, במחשבה, בדיבור ובמעשה; במצבו הטבעי ניצוץ זה הוא האהבה המסותרת לה', הקיימת גם כאשר אינה מורגשת.

וצריך להוציאה מההעלם אל הגילוי להיות עולה למעלה כרשפי אש¹² לצאת מנרתקה ונקרא בחי' הר שבולט מן מישור הארץ.

ויש להוציאו מן ההעלם אל הגילוי, כדי שיעלה למעלה כרשפי אש ויצא מנרתיקו; וזה נקרא בחינת "הר", הבולט מעל מישור הארץ.

עבודת ה' מתחילה בהבאת האהבה לידי גילוי, עד שהיא עולה כרשפי אש שבאותו פסוק (שיר השירים ח, ו) ופורצת מנרתיקה. אהבה שעולה כך בולטת כמו הר מעל מישור: זהו החותם ה"בולט", מלמטה למעלה.

וזהו לא כאברהם שקראו הר¹³ שבחי' הר הוא בחי' אברהם אהבה להיות ואהבת לשון רצון את הוי' שיהיה אלהיך ולא

וזהו [פירוש] "לא כאברהם שקראו הר": בחינת הר היא בחינתו של אברהם — אהבה, כדי שיהיה "ואהבת", לשון רצון, את הוי', שיהיה "אלקיך", ולא

הגמרא אומרת שאברהם קרא למקום המקדש "הר"; אברהם מסמל אהבה, ולכן "הר" הוא אהבה העולה למעלה. אדמו"ר הזקן מפרש את "ואהבת" כעניין של רצון: הרצון שהוי', אין סוף, יהיה "אלקיך" באופן גלוי.

כמו שמלובש בנפש כו' (ועמ"ש בד"ה כי ההרים ימושו ובד"ה קול דודי כו' מדלג על ההרים)

כפי שהוא מלובש בנפש וכו'. (ועיינו במה שכתוב בדיבור המתחיל "כי ההרים ימושו" ובדיבור המתחיל "קול דודי" וכו', "מדלג על ההרים".)

האהבה אינה אמורה להישאר רק כאלוקות המלובשת ונסתרת בתוך הנפש. ההערה שבסוגריים מפנה לשני מאמרים נוספים המסבירים את עניין ה"הרים" בעבודת ה': "כי ההרים ימושו" ו"קול דודי" ... מדלג על ההרים".

והיינו ע"י שמע ישראל¹⁴ ישראל הוא ניצוץ אלהות המלובש בנפש ומפוזר בפיזור הנפש בהתחלקות

שכל ומדות מחשבה דבור ומעשה ושמע מלשון אסיפה וקיבוץ שיתקבץ למעלה לשרשו מחמת

וזהו על ידי "שמע ישראל": "ישראל" הוא הניצוץ האלוהי המלובש בנפש ומפוזר בה, בתוך התחלקותה לשכל ומדות, מחשבה, דיבור ומעשה; ו"שמע" הוא מלשון אסיפה וקיבוץ, שיתקבץ למעלה אל שורשו, מחמת

הדרך לעלות היא באמצעות קריאת שמע. "ישראל" מסמל את הניצוץ האלוהי המפוזר בין כל כוחות הנפש, ו"שמע" מתפרש לא רק מלשון שמיעה אלא גם מלשון אסיפה: על הניצוץ להתאסף מתוך פיזורו ולעלות אל שורשו.

כי הוי' אלקינו בחי' תרין ריעין כו' שהתחדשות מאין ליש הוא תמיד כמאמר המחדש בטובו כו' הוי' אחד בלי שום שינוי.

ש"הוי' אלקינו" הוא בחינת "תרין ריעין" וכו', שכן ההתחדשות מאין ליש מתרחשת תמיד, כמאמר "המחדש בטובו" וכו'; ו"הוי' אחד", בלי שום שינוי.

מדוע עליו לעלות? משום "הוי' אלקינו": שני השמות שבפסוק, הוי' ואלקים ("אלקינו"), נקראים "תרין ריעין", ובאמצעותם העולם מתחדש תמיד מאין ליש, כפי שנאמר בברכה שלפני קריאת שמע: "המחדש בטובו בכל יום תמיד". ואף על פי כן "הוי' אחד" — הוא אינו משתנה בעקבות הבריאה המתמדת.

לפי שאינו מלובש ממש כל הפועל בנפעל כי לא מחשבותי מחשבותיכם¹⁵ כו' רק בשכמל"ו [ברוך שם כבוד

מלכותו לעולם ועד] כי הארץ הלזו הגשמי [הגשמיים / הגשמיות / הגשמית] הוא בחי' מלי' דעשיה וג"ע [וגן עדן]

תחתון היא מלי' דיצירה וג"ע [וגן עדן] עליון מלי' דבריאה והכל

מפני שכל כוחו של הפועל אינו מתלבש ממש בנפעל, שהרי "לא מחשבותי מחשבותיכם" וכו'; אלא "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". כי הארץ הגשמית הזאת היא בחינת מלכות דעשיה, וגן עדן התחתון הוא מלכות דיצירה, וגן עדן העליון הוא מלכות דבריאה, והכול

ה' נשאר ללא שינוי מפני שאינו כלול במה שהוא יוצר, כפי שכוחו של יוצר אינו מצוי בתוך יצירתו: "לא מחשבותי מחשבותיכם". רק מלכותו, "כבוד מלכותו" שבפסוק הנאמר לאחר הפסוק הראשון של קריאת שמע, מגיעה אל העולמות: העולם הגשמי שלנו הוא מלכות דעשיה, ואף גן עדן התחתון והעליון אינם אלא מלכות דיצירה ומלכות דבריאה.

רק בחי' מלי בלבד צדיקים נהנין מזיו השכינה¹⁶ ושכינה היא מלי שהיא בחי' שם בלבד יחיד חי העולמים מלך

הוא רק בחינת מלכות בלבד: "צדיקים נהנין מזיו השכינה", והשכינה היא מלכות, שהיא בחינת שם בלבד: "יחיד חי העולמים מלך".

כל אלה הם בחינת מלכות בלבד: גם הצדיקים בגן עדן "נהנין מזיו השכינה", והשכינה היא מלכות. שם אינו האדם עצמו, אלא האופן שבו אחרים קוראים לו ומכירים אותו; כך מלכות, שבה נקרא ה' "מלך" העולמות, היא רק גילוי חיצוני שלו.

ולכן ואהבת את הוי' אלהיך כי מי לי בשמים¹⁷ כו' כלה שארי ולבבי¹⁸ כו' בבחי' ובכל מאדך¹⁹ בלי גבול שאין לו כלי המגביל רק לדבקה בו ממש בא"ס ב"ה מקור החיים מקור התענוגים.

ולכן נאמר: "ואהבת את הוי' אלקיך", כי "מי לי בשמים" וכו', "כלה שארי ולבבי" וכו' — בבחינת "ובכל מאדך", בלי גבול, שאין לו כלי המגביל אותו; אלא רק לדבוק בו ממש, באין סוף ברוך הוא, מקור החיים ומקור התענוגים.

מאחר שכל מה שהעולמות יכולים להכיל הוא רק מלכות, האהבה המבוקשת היא לה' עצמו, שלמעלה מכל העולמות: "מי לי בשמים? ... כלה שארי ולבבי". זוהי אהבה "בכל מאדך" — אהבה שאינה מוגבלת על ידי שום כלי, כמיהה לדבוק באין סוף עצמו, מקור כל החיים והתענוג.

אך איך יבוא למדרגה זו הוא ע"י פסוד"ז [פסוקי דזמרה] וברכות ק"ש [קריאת שמע] פסוד"ז [פסוקי דזמרה] רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות לזמר עריצים על

אך כיצד מגיעים למדרגה זו? באמצעות פסוקי דזמרה וברכות קריאת שמע. פסוקי דזמרה: "רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות" — כדי לחרות את העריצים באמצעות רוממות אל.

כיצד מגיעים לאהבה כזו? באמצעות סדר תפילת הבוקר. פסוקי דזמרה נקראים כך מלשון "זמרה", שפירושה גם גיוס: שבחי ה' הם "חרב פיפיות" הכורת את ה"עריצים" — כל מה שבאדם שמתנגד לקדושה.

ידי רוממות אל ק"ש [קריאת שמע] וברכות ק"ש [קריאת שמע] איך שהמלאכים מקדישים בבחי' ביטול והאופנים ברעש גדול מפני שהם בבחי' יש אלף אלפין ורבו רבבן²⁰ וכשרואין ביטול היש

קריאת שמע וברכות קריאת שמע: כיצד המלאכים מקדישים [אותו] בבחינת ביטול, והאופנים ברעש גדול, מפני שהם בבחינת יש — "אלף אלפין ורבו רבבן"; וכאשר הם רואים את ביטול היש,

לאחר מכן באות ברכות קריאת שמע, המתארות כיצד המלאכים מקדישים את ה'. האופנים מקדישים אותו "ברעש גדול" מפני שהם חשים את עצמם כיש, כמציאות קיימת, שמספרה "אלף אלפין ורבו רבבן"; והם מזדעזעים כשהם רואים את היש הזה מתבטל לפניו.

כי קדוש הוי' צבאות דהיינו הנמשך בצבאות הוא עצמו בחי' קדוש ומובדל ע"כ מרעישים בקול רעש גדול.

שהרי "קדוש הוי' צבאות" — כלומר, מי שנמשך אל תוך צבאות הבריאה הוא עצמו בבחינת קדוש ומובדל — לכן הם מרעישים בקול רעש גדול.

הם תופסים שהי', גם כשהוא נמשך אל תוך "צבאות" הבריאה — "הוי' צבאות" — נשאר בעצמו "קדוש", כלומר מובדל מהם לחלוטין. כשהם רואים שמציאותם שלהם נחשבת לאין לפניו, הם קוראים בקול רעש גדול.

משא"כ שרפים עומדים ממעל לו^{21,22} וכי"ש [וכל שכן] הארץ וכל אשר עליה²³ צ"ל יותר בקול רעש גדול מחמת ביטול היש

לא כן השרפים, העומדים ממעל לו; ועל אחת כמה וכמה הארץ וכל אשר עליה צריכים להיות בקול רעש גדול עוד יותר, מחמת ביטול היש.

השרפים, אשר "עומדים ממעל לו", אינם דומים לאופנים בעניין זה. ועל אחת כמה וכמה הארץ וברואיה, שתחושת המציאות שלהם חזקה הרבה יותר, צריכים לקרוא בקול גדול עוד יותר כאשר הם מגיעים לביטול היש.

וזהו ענין קי"ש [קריאת שמע] בבחי' רעש על הביטול למהוי אחד באחד עד שמסיים אני הוי' אלקיכם ממש ואח"כ שמו"ע [שמונה עשרה] תפלה בלחש כמדבר באזני המלך בלחישו ועי"ז אומרים אדני שפתי תפתח וזהו עניינה של קריאת שמע: רעש על הביטול, כדי להיות "אחד באחד", עד שמסיימים "אני הוי' אלקיכם" ממש. ואחר כך באה תפילת שמונה עשרה, התפילה בלחש, כמו מי שמדבר אל אוזנו של המלך בלחשה; ועל כך אומרים: "אדני-י, שפתי תפתח,

הרעש הזה הוא קריאת שמע: התעוררות עזה מתוך ביטול העצמי, כדי להיות "אחד באחד", עד שמילותיה האחרונות של קריאת שמע, "אני הוי' אלקיכם", מתקיימות ממש. לאחר מכן באה תפילת שמונה עשרה, הנאמרת בלחש, כמו אדם המדבר בפרטיות אל אוזנו של המלך; והיא נפתחת במילים "אדני-י, שפתי תפתח".

כדי להיות ופי יגיד תהלתך²⁴ ברוך אתה כו' וכי"ז [וכל זה] נקרא בחי' הר הוא גילוי האהבה המסותרת לצאת מהעלם אל הגילוי כו'

כדי ש"ופי יגיד תהלתך": "ברוך אתה" כו'. כל זה נקרא בחינת "הר": גילוי האהבה המסותרת, היוצאת מן ההעלם אל הגילוי כו'.

הפסוק ממשיך: "ופי יגיד תהלתך", ומוביל אל הברכות הפותחות במילים "ברוך אתה". כל העלייה הזאת, מפסוקי דזמרה ועד תפילת שמונה עשרה, נקראת "הר": האהבה המסותרת מובאת מן ההעלם אל הגילוי, מלמטה למעלה.

אך יש עוד בחי' הר ההר הר ע"ג [על גבי] הר בחי' כפה עליהם הר כגיגית²⁵ שנמשך הר העליון ע"ג [על גבי] הר התחתון להיות הר ע"ג [על גבי] הר

אך יש בחינה נוספת של "הר": הר ההר, הר על גבי הר; בחינת "כפה עליהם הר כגיגית", שבה ההר העליון נמשך על גבי ההר התחתון, כך שנעשה הר על גבי הר.

יש "הר" נעלה יותר: הר ההר, ההר שבו נפטר אהרן, המתפרש כ"הר על גבי הר". זוהי בחינת הר סיני, שעליו אמרו חז"ל שהי' כפה את ההר על ישראל "כגיגית": הר מלמעלה הנשען על "ההר" של עליית האדם מלמטה.

כי ע"י בחי' ובכל נפשך לאתדבקא רוחא ברוחא^{26, 27, 28, 29} מחשבה במחשבה כו' נמשך אתערותא דלעילא מאליו וממילא בלא יגיעה להיות והיו הדברים האלה³⁰ אשר אנכי כו'

משום שעל ידי הבחינה של "ובכל נפשך", "להידבק רוח ברוח", מחשבה במחשבה וכו', נמשכת אתערותא דלעילא מאליה וממילא, בלי יגיעה, ואז מתקיים "והיו הדברים האלה אשר אנכי [מצווה אותך]" וכו'.

כשאדם עובד את ה' "בכל נפשו", ונצמד "רוח ברוח" — מחשבתו קשורה במחשבתו של ה' — מתעוררת מלמעלה השפעה מאליה, בלי מאמץ נוסף מצדו. זהו המתנה של דברי ה' עצמם: "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצווה אותך".

והוא בחי' הר העליון כי אורייתא מחכמה נפקת פי' חכמה שבבחי' ביטול (כי כולם בחכמה עשית³¹ ומה יתרון לחכמת התורה³² אלא שהיא חכמה שבבחי' ביטול שמן משחת קדש)

וזוהי הבחינה של ההר העליון, שכן "התורה יוצאת מחכמה" — כלומר, חכמה שהיא במצב של ביטול. (שהרי "את כולם עשית בחכמה", ואם כן, מה יתרונה של חכמת התורה? אלא שהיא חכמה שבבחינת ביטול, "שמן משחת קודש".)

ההר העליון הזה הוא התורה, ש"יוצאת מחכמה". כל הבריאה נעשתה בחכמה, ולכן מה שמייחד את חכמת התורה הוא היותה בביטול, נתונה כולה לה', כמו "שמן משחת קודש".

שכל התורה היא להביא הכל לבחי' ביטול לאחד לזכות את הזכאי ולחייב את החייב ולהפריד הרע מן הטוב לברר כו'

שכן כל התורה נועדה להביא את הכול לבחינת ביטול לאחד: לזכות את הזכאי ולחייב את החייב, ולהפריד את הרע מן הטוב, לברר [אותו] וכו'.

מטרתה של כל התורה היא להביא את הכול לביטול לפני האחד. דינה ממינים ומבררים: הם מזכים את הזכאי ומחייבים את החייב, ומפרידים את הרע מן הטוב.

ובחכמה אתברירו להיות ביטול לה' אחד עיי' רמ"ח מ"ע [מצות עשה] ושס"ה ל"ת [לא תעשה] עיי' מ"ע [מצות עשה] לדבקה שהם רמ"ח איברים דמלכא^{33,34} כלים ומכון לשבתו ית' ועיי' ל"ת [לא תעשה] להפריד הרע כו'

ובחכמה מתבררים, כדי שיהיה ביטול לה' אחד, באמצעות רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה: באמצעות מצוות העשה, כדי להידבק [בו], שהן "רמ"ח איברים של המלך", כלים ומקום לשבתו יתברך; ובאמצעות מצוות לא תעשה, כדי להפריד את הרע וכו'.

הביטוי הארמי "בחכמה מתבררים" מסכם את העניין. רמ"ח מצוות העשה קושרות את האדם לה' ונקראות "רמ"ח איברים של המלך" — כלים שמאפשרים לו לשכון; שס"ה מצוות לא תעשה מפרידות את הרע.

ובחי' ביטול זה נמשך באתערותא דלתתא להעלות את הנפש להיות מה הוא רחום³⁵ כו' אשר קדשנו במצותיו במצותיו דייקא וע"ז נאמר ותרם כראם קרני³⁶ בלותי בשמן רענן:^{37,38}

ובחינת ביטול זו נמשכת באמצעות אתערותא דלתתא, המעלה את הנפש, כדי שתהיה "כמו שהוא רחום" וכו'; "אשר קידשנו במצוותיו" — "במצוותיו" דווקא. ועל כך נאמר: "הרמת את קרני כקין ראם; בליתי בשמן רענן".

ביטול זה נמשך בעקבות עבודתו של האדם מלמטה, המעלה את הנפש כך שתידמה לה' ("כשם שהוא רחום, כך תהיה רחום"). משום כך אומרים בברכה "אשר קידשנו במצוותיו": הקדושה באה באמצעות המצוות עצמן. והפסוק "הרמת את קרני... בליתי בשמן רענן" מתאר את הנפש שהתרוממה ונמשחה בשמן החכמה הזה.

קטע 3 • 31-5

המענה מלמעלה: תורה וצדקה

3 ב וכל זה הוא בחי' עליות העולמות ממטה למעלה והוא בחי' חותם הכולט ונעשה מלמעלה למטה בחי' חותם השוקע

2. כל זה הוא בחינת עליית העולמות מלמטה למעלה, והיא בחינת חותם בולט; ומלמעלה למטה נעשית בחינת חותם שוקע.

כל העלייה שתוארה עד כה, של הנשמה ושל העולמות העולים מלמטה, היא בחינת "חותם בולט". כנגדה באה מלמעלה תגובה שהיא "חותם שוקע", כשם שהשעווה מקבלת את צורתו ההפוכה של החותם הנלחץ בה.

כי לאו דאית לך צדק ידיעא^{39,40} ולא מכל מדות כו' אלא עיי' אתעדל"ת [אתערותא דלתתא] כל העוסק בתורה⁴¹ הקב"ה שונה כנגדו כו'

שהרי "אין לך צדק ידוע" ו"לא מכל המידות" וכו'; אלא שעל ידי אתערותא דלתתא, "כל העוסק בתורה, הקדוש ברוך הוא שונה כנגדו" וכו'.

לה' כפי שהוא בעצמותו אין מידה קבועה, אפילו לא "צדק" או כל תכונה אחרת, כפי שנאמר בתפילת אליהו שבפתיחת תיקוני זוהר. צורות כאלה מתגלות רק כמענה לאתערותא דלתתא של האדם, כמאמר: כשהאדם עוסק בתורה, הקדוש ברוך הוא שונה כנגדו.

התלבשות אור אי"ס ב"ה בחכמה כו' ועשיתם אתם כתיב^{42, 43} לעשות ולקיים את כל דברי כו'

[מתהווה] התלבשות אור אין סוף בחכמה וכו'. נאמר "ועשיתם אותם", כשהמילה "אותם" נכתבת באופן שאפשר לקרוא אותה "אתם": "לעשות ולקיים את כל דבריי" וכו'.

כך אור אין סוף מתלבש בחכמה, בתורה. הזוהר מציין שבפסוק "ועשיתם אותם" המילה "אותם" נכתבת באופן המאפשר לקרוא אותה "אתם": בקיום המצוות האדם כביכול "עושה" את ה' למטה; וכך גם בברכה שלפני קריאת שמע מבקשים "לעשות ולקיים את כל דבריי" התורה.

(ועמ"ש בד"ה ועשית ציץ גבי ופתחת עליו פתוחי⁴⁴ חותם ועמ"ש בד"ה השמים כסאי בפ"י לעשות ולקיים כו' עד וזהו השמים כסאי כו' ע"ש וזהו ענין אחד עם מש"כ [מה שכתוב] בענין החותם שוקע שנמשך מלמעלה ע"י הבליטה שמלמטה)

(ועיין כמה שנכתב במאמר המתחיל "ועשית ציץ", בענין "ופתחת עליו פתוחי חותם"; וכן כמה שנכתב במאמר המתחיל "השמים כסאי", בפירוש "לעשות ולקיים" וכו', עד "וזהו השמים כסאי" וכו'; עיין שם. וזהו ענין אחד עם מה שנכתב בענין החותם השוקע, הנמשך מלמעלה באמצעות הבליטה שמלמטה.)

ההערה שבסוגריים מפנה לשני מאמרים: "ועשית ציץ", העוסק בלוח הזהב שנחרט בו "פתוחי חותם", ו"השמים כסאי", העוסק בעשייה ובקיום התורה. לדברי אדמו"ר הזקן, שניהם מבטאים את אותו רעיון כמו כאן: החותם השוקע נמשך מלמעלה באמצעות ה"בליטה" שמלמטה.

וזהו ענין שוקע וירד ה' על הר סיני⁴⁵ שנעשה התלבשות אור אי"ס בבחי' העלם כו' וזהו תפילין של יד דמיושב^{46, 47, 48}

וזהו ענין השוקע: "וירד ה' על הר סיני", שאז התהוותה התלבשות אור אין סוף בבחינת העלם וכו'. וזהו תפילין של יד דמיושב,

בסיני "ירד ה'", והתלבש אור אין סוף שלו בתורה, שהיא בחינת העלם; וזהי בחינת ה"חותם השוקע". הדבר מקביל לתפילין של יד, שלפי הזוהר ופוסקי ההלכה יש הנוהגים להניחן בישיבה.

שהוא כנגד ק"ש [קריאת שמע] וברכותיה בחי' תפלה דמיושב בחי' רעש גדול ממטה למעלה קדש לי כל בכור⁴⁹ הוא חכמה ראשית וכנגד זה מלמעלה למטה למען תהיה תורת⁵⁰ ה' אורייתא מחכמה נפקת בפ"ך בבחי' שוקע.

שהן כנגד קריאת שמע וברכותיה, בחינת תפילה דמיושב, בחינת "רעש גדול" מלמטה למעלה: "קדש לי כל בכור" — זו חכמה, הנקראת "ראשית". וכנגד זה, מלמעלה למטה: "למען תהיה תורת ה'" — "התורה יוצאת מן החכמה" — "בפ"ך", בבחינת שוקע.

תפילין של יד דמיושב מקבילות לחלק התפילה הנאמר בישיבה — קריאת שמע וברכותיה — ול"רעש גדול" של העלייה מלמטה. הפרשה הראשונה בהן, "קדש לי כל בכור", היא חכמה, הנקראת "ראשית"; והמענה מלמעלה באותה פרשה הוא "למען תהיה תורת ה' בפ"ך": התורה הנמשכת מן החכמה אל תוך פיו של האדם, בבחינת חותם שוקע.

4 ופי' שנייה יציאת מצרים הוא גילוי האהבה המסותרת מהעלם המוח אל הלב שכל זמן שהוא במוח לבד הוא בבחי' מיצר וגלות שאינה בגילוי.

והחלק השני, יציאת מצרים, הוא גילוי האהבה המסותרת, מן ההעלם שבמוח אל הלב. כל עוד היא מצויה במוח בלבד, היא בבחינת מיצר וגלות, משום שאינה בגילוי.

החלק השני של התפילין, המספר על יציאת מצרים, מסמל את הבאת האהבה מן המוח אל הלב. כל עוד האהבה מובנת במוח בלבד, היא נתונה ב"מצרים", מלשון מיצר: היא בגלות ואינה גלויה.

משא"כ בהתגלות נקרא בחי' לידה ומולדותיך ומכורותיך⁵¹ ביום הולדת⁵² כו' והוא בחי' גילוי השמחה של מצוה אם הבנים שמחה⁵³ תחת אשר לא עבדת⁵⁴ כו' בשמחה⁵⁵ כו'

ואילו כשהיא מתגלית, הדבר נקרא בחינת לידה: "ומולדותיך ומכורותיך ביום הולדת אותך" וכו'. זוהי בחינת גילוי השמחה של מצווה: "אם הבנים שמחה"; "תחת אשר לא עבדת" וכו' "בשמחה" וכו'.

כשהאהבה מורגשת בלב, היא "נולדת", כפי שמתואר בדימוי של לידת ישראל ביחזקאל. זוהי השמחה של מצווה, "אם הבנים שמחה", ההפך מן התוכחה "תחת אשר לא עבדת... בשמחה".

והיינו גילוי פי' שמע והיה א"ש [אתי שפיר] שהם אהוי"ר [אהבה ויראה] ובמעשה הגילוי הוא בצדקה כשם שע"י פרשה ראשונה נמשך תורה כך ע"י פרשה זו נמשך צדקה שהוא בחי' רחמנות ועי"ז מעורר למעלה ג"כ בחי' רחמנות

זהו גילוי הפרשיות "שמע" ו"והיה אם שמוע", שהן אהבה ויראה. ובמעשה, הגילוי הוא בצדקה: כשם שעל ידי הפרשה הראשונה נמשכת תורה, כך על ידי פרשה זו נמשכת צדקה, שהיא בחינת רחמנות; ועל ידי כך מעוררים למעלה גם את בחינת הרחמנות.

גילוי זה מקביל לפרשיות "שמע", המבטאת אהבה, ו"והיה אם שמוע", המבטאת יראה. במעשה, האהבה הגלויה מתבטאת בצדקה: כשם שהפרשה הראשונה ממשיכה תורה, כך הפרשה הזאת ממשיכה צדקה, שהיא רחמנות; ורחמנותו של האדם מעוררת רחמנות למעלה.

כי לאו מכל מדות⁵⁶ כו' שהרחמנות הוא התפעלות ולא שייך זה באור א"ס ב"ה שאין בו שום שינוי רצון ח"ו [חס ושלום]

שהרי "לאו מכל מדות" וכו', שכן רחמנות היא התעוררות רגשית, ואין הדבר שייך באור אין סוף ברוך הוא, שאין בו שום שינוי רצון, חס ושלום;

רחמנות היא רגש, תנועה של התעוררות, ושום דבר אינו מניע או משנה את אור אין סוף. כפי שנאמר בתפילת אליהו, הוא "לאו מכל מדות".

אלא שמתלבש בבחי' רחמנות ע"י מעשה הצדקה באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא כן צדקה לחיים^{57,58} כן ובסיס לחיי החיים מכון לשבתך

אלא שהוא מתלבש בבחינת רחמנות באמצעות מעשה הצדקה: על ידי אתערותא דלתתא באה אתערותא דלעילא. "כן צדקה לחיים": הצדקה היא בסיס ומעמד ל"חיי החיים", "מכון לשבתך".

אלא שה' מתלבש ברחמנות בתגובה לצדקה של האדם: אתערותא דלתתא מעוררת אתערותא דלעילא. אדמו"ר הזקן מפרש את המילה "כן" בפסוק "כן צדקה לחיים" (משלי יא, יט) במשמעות של בסיס: הצדקה היא מעמד ל"חיי החיים", "מכון לשבתך".

וזהו ג"כ בחי' שוקע מלמעלה למטה כי להיות התלבשות אור א"ס ב"ה במדות הוא ענין שוקע ובחי' העלם.

וזהו גם כן בחינת שוקע מלמעלה למטה; שכן התלבשות אור אין סוף ברוך הוא במדות היא עניין של שוקע ובחינת העלם.

התלבשות זו של אור אין סוף במדות היא גם החותם השקוע. היא באה מלמעלה למטה, והיא צורה של העלם.

5 והנה כל ענין חותם זה שממטה למעלה הוא בולט ומלמעלה למטה הוא שוקא נקרא חותם על זרועך⁵⁹ כי שמאלו תחת לראשי.⁶⁰

והנה, כל עניין החותם הזה, שמלמטה למעלה הוא בולט ומלמעלה למטה הוא שוקע, נקרא "חותם על זרועך", משום ש"שמאלו תחת לראשי".

שתי הצורות שתוארו עד כה — בולטת מלמטה ושקועה מלמעלה — שייכות ל"חותם על זרועך", כלומר לתפילין של יד. הדבר מתאים לפסוק "שמאלו תחת לראשי", שכן הזרוע שעליה מניחים את התפילין היא זרוע שמאל.

לראשי אותיות ישראל ולהיות תחת לראשי דהיינו להיות גורם העלאת ישראל הוא ניצוץ אלקות מלמטה למעלה הוא מבחי' שמאלו:

ב"לראשי" יש אותיות ישראל; ולהיות "תחת לראשי", כלומר לגרום להעלאת ישראל — ניצוץ האלקות — מלמטה למעלה, זו בחינת "שמאלו".

במילה "לראשי" יש אותן אותיות כמו במילה "ישראל". לכן "שמאלו תחת לראשי" פירושו ש"שמאלו" של ה' תומכת בעלייתם של ישראל, ניצוץ האלקות, ומביאה אותה מלמטה למעלה.

קטע 4 • 61-8

החותם השני: ביטול המושך גילוי

6 ג אך בחי חותם הבי שממטה למעלה⁶¹ הוא שוקע הוא ענין שמו"ע [שמונה עשרה] תפלה בלחש השתחוואות בחי ביטול באור א"ס ב"ה ממש (וכמ"ש בד"ה יהודה אתה יודוך⁶² וסד"ה השמים כסאי הנ"ל⁶³ בפ"י איזה בית כו')

3. אך בחינת החותם השני, שמלמטה למעלה הוא שוקע, היא תפילת שמונה עשרה, התפילה בלחש, ההשתחויות, בחינת הביטול באור אין סוף ממש, ברוך הוא. (כפי שמוסבר במאמר המתחיל "יהודה, אתה יודוך אחיך", ובסוף המאמר המתחיל "השמים כסאי", שהוזכר לעיל, בביאור "איזה בית" וכו').

המאמר עובר לחותם שני, נעלה יותר, הפועל בכיוון ההפוך: כאן העבודה מלמטה היא "שקועה" — הביטול שבתפילת שמונה עשרה בלחש ובהשתחויות שבה, ביטול לפני אור אין סוף עצמו. ההערה שבסוגריים מפנה לשני מאמרים המסבירים את התפילה וההשתחויה באופן זה.

והלוואי שיתפלל⁶⁴ אדם כל היום הוא ענין רשימו להיות ונפשי כעפר לכל⁶⁵ ולא בבחי יש שאינו יכול לבטל א"ע [את עצמו] רק בטל רצונך⁶⁶ כו'

"הלוואי שיתפלל אדם כל היום": זהו ענין הרשימו, כדי שיהיה "ונפשי כעפר לכל", ולא בבחינת ישות שאינה יכולה לבטל את עצמה, אלא "בטל רצונך" וכו'.

משאלת חז"ל "הלוואי שיתפלל אדם כל היום" נדרשת כאן כך שהביטול שבתפילה ישאיר רשימו שיימשך לאורך כל היום. האדם חי אז מתוך "ונפשי כעפר לכל", ולא כ"ש" בעל חשיבות עצמית שאינו יכול לבטל את עצמו, אלא ברוח "בטל רצונך מפני רצוני".

והיינו בבחי מצות ל"ת [לא תעשה] שהם למעלה מבחי מ"ע [מצות עשה] שמי עם⁶⁷ י"ה שס"ה שבחי תפילין של יד הוא בחי ו"ה לדבקה בו במ"ע [במצות עשה] להיות העלאה בבחי הר כו'.

וזהו בבחינת מצוות לא תעשה, שהן למעלה מבחינת מצוות עשה: "שמי" עם י"ה — שס"ה. שכן בחינת תפילין של יד היא בחינת ו"ה: לדבקה בו באמצעות מצוות עשה, כדי שתהיה עליה בבחינת "הר" וכו'.

ביטול זה מקביל למצוות לא תעשה, העומדות למעלה ממצוות עשה. לפי ההסבר הידוע, שס"ה מצוות לא תעשה הן "שמי" — בגימטריה 350 — בצירוף י"ה, שערך 15, האותיות הראשונות של שם הוי'. לעומתן, תפילין של יד ומצוות העשה, הקושרות את האדם לה ומרוממות אותו כ"הר", שייכות לאותיות האחרונות, ו"ה.

אבל י"ה הוא להיות הביטול במצות ל"ת [לא תעשה] בבחי לא כו' ועי"ז נמשך מלמעלה חותם הבולט כי אבל י"ה פירושו שהביטול במצוות לא תעשה יהיה בבחינת "לא" וכו'. ועל ידי כך נמשך מלמעלה החותם הבולט. כי

מצוות לא תעשה מבטאות ביטול של ריסון בלבד, בבחינת "לא". התמסרות זו מלמטה, שהיא "שקועה", ממשיכה מלמעלה את החותם הבולט — גילוי גלוי.

הנה בזמן שאין בהמ"ק [בית המקדש] קיים אותותינו לא ראינו⁶⁸ כו' שהכל הוא בבחי' העלם ועמ"ש מזה בד"ה אני ישנה ולכי ער. משא"כ לע"ל [לעתיד לבוא] ולא יכנף עוד מור"ך⁶⁹ כו'.

בזמן שבית המקדש אינו קיים, "אותותינו לא ראינו" וכו', כי הכול בבחינת העלם. ועיין במה שנתבאר על כך במאמר המתחיל "אני ישנה ולכי ער". מה שאין כן לעתיד לבוא, "ולא יכנף עוד מור"ך" וכו'.

כל עוד בית המקדש אינו עומד על תילו, אור ה' מגיע בהעלם בלבד: "אותותינו לא ראינו". לעתיד לבוא יהיה הגילוי גלוי: "ולא יכנף עוד מור"ך". כאן מפנה אדמו"ר הזקן למאמר "אני ישנה ולכי ער".

7 וביאור ענין זה הנה יש תורה ויש תורה ודברי אשר שמתי בפ"ך^{70,71} בבחי' שוקע להיות התלבשות אור א"ס ב"ה בחכמה והחכמה היא לבוש כמ"ש עוטה אור כשלמה.⁷²

ביאור העניין הוא כך: יש תורה ויש תורה. יש תורה של "ודברי אשר שמתי בפ"ך", בבחינת שוקע, כלומר, אור אין סוף ברוך הוא מתלבש בחכמה, והחכמה היא לבוש, כמו שנאמר: "עוטה אור כשלמה".

יש שתי דרכים שבהן התורה יכולה להופיע. בראשונה, דבר ה' "נתון בפ"ך" באמצעות החכמה, שהיא לבוש לאור אין סוף: "עוטה אור כשלמה". זוהי חותמת שוקעת – ה' מתלבש ומוסתר.

אך שלא יהיה לבוש זה מסתיר ומעלים את אור א"ס המלוכש בה אלא כי עין בעין יראו⁷³ כו'

אלא שלבוש זה אינו מסתיר ומעלים את אור אין סוף המלוכש בו, אלא "כי עין בעין יראו" וכו',

בשנייה, הלבוש אינו מסתיר את מה שהוא מלביש. אז, כפי שמתואר בנבואת הגאולה, "עין בעין יראו".

חשף ה' את זרוע קדשו כו' וראו כל אפסי ארץ⁷⁴ כו' לעיני הגוים גלה צדקתו⁷⁵ כו' ע"ז נקרא קורא בתורה.

"חשף ה' את זרוע קדשו" וכו', "וראו כל אפסי ארץ" וכו', "לעיני הגוים גילה צדקתו" וכו'; משום כך הדבר נקרא "קורא בתורה".

אז "חשף ה' את זרוע קדשו" לעיני הכול, וצדקתו מתגלה לעיני הגוים. משום גילוי זה לימוד התורה נקרא "קריאה", מילה שמשמעותה גם לקרוא בקול: לקרוא אל הגלוי את האלוקות שבתורה.

כי ענין לימוד התורה אף שכבר יודע ההלכה מצוה לעסוק בה כדי להמשיך אור א"ס ב"ה שיהיה גילוי אור א"ס למטה ולא יהיה הלבוש מסתיר כלל

עניין לימוד התורה הוא שאף שכבר יודע את ההלכה, מצווה לעסוק בה כדי להמשיך את אור אין סוף ברוך הוא, כך שאור אין סוף יתגלה למטה והלבוש לא יסתיר כלל.

לכן יש מצווה להמשיך ללמוד גם הלכות שכבר יודעים. מטרת הלימוד אינה רק לדעת, אלא להמשיך את אור אין סוף, כדי שיתגלה למטה ולבוש התורה לא יסתיר אותו כלל.

(ועמ"ש סד"ה כי תשמע בקול) וגילוי זה הוא וימינו תחבקני⁷⁶ כאדם החובק את חבירו ואינו מניחו ליפרד כו'

(ועיין במה שנכתב בסוף המאמר המתחיל "כי תשמע בקול"). גילוי זה הוא "וימינו תחבקני", כמו אדם המחבק את חברו ואינו מניח לו להיפרד וכו'.

אדמו"ר הזקן מפנה לסוף המאמר "כי תשמע בקול". גילוי זה הוא "וימינו תחבקני", כמו אדם המחבק חבר ואינו מניח לו ללכת.

ועמ"ש מענין וימינו תחבקני בד"ה ביום השמע"צ [השמיני עצרת] ונקרא כחותם על לבך מרצועות דתליין על ליבא כי

ועיין במה שנכתב בענין "וימינו תחבקני" במאמר המתחיל "ביום השמיני עצרת". והוא נקרא "כחותם על לבך", מן הרצועות התלויות על הלב. כי

הוא מפנה גם למאמר "ביום השמיני עצרת" בענין חיבוק יד ימין. חיבוק זה הוא "כחותם על לבך": רצועות התפילין של ראש התלויות מעל הלב.

הנה התפילין הם אותיות הכתובים על הקלף וצריך להיות מוקף גויל⁷⁷ מדי רוחותיו כי האותיות הם בחיי העלאת הנפש בהשגתה.

הנה התפילין הן אותיות הכתובות על הקלף, וצריך שיהיה מוקף גויל מארבע רוחותיו, כי האותיות הן בחינת עליית הנפש בהשגתה.

התפילין מורכבות מאותיות הכתובות על קלף, ועל פי ההלכה כל אות צריכה להיות מוקפת קלף מכל ארבע רוחותיה. האותיות מבטאות את עליית הנפש באמצעות השגתה.

אבל הקלף הוא למעלה מן האותיות כי הוא הנושא וסובל את האותיות והנה קלף זה הוא העור שממנו הרצועות הכל הוא

אבל הקלף הוא למעלה מן האותיות, כי הוא הנושא והסובל את האותיות. והנה קלף זה הוא העור שממנו עשויות הרצועות; הכול

הקלף גבוה מן האותיות, שכן הוא הנושא והסובל אותן. הרצועות עשויות מאותו חומר כמו הקלף.

רק ב"י [ביה] עור בהמה טהורה והרצועות הנמשכות מן הקלף הזה הם תליין על ליבא להיות גילוי האהבה בלב להיות וימינו תחבקני.

ממנו יש רק עור של בהמה טהורה. והרצועות הנמשכות מן הקלף הזה תלויות מעל הלב, כדי שתתגלה בו האהבה, בבחינת "וימינו מחבקת אותי".

כל מה שבתפילין, מלבד האותיות, הן הקלף והן הרצועות, עשוי מעור של בהמה כשרה. לכן הרצועות, כהמשך לקלף שמעל האותיות, משתלשלות עד הלב ומביאות בו גילוי של אהבה: חיבוק של יד ימינו.

8 וזהו שימני כחותם על לבך כי עזה כמות אהבה⁷⁸ כמו שהנשמה אע"פ [אף על פי] שאינה צריכה לגוף מ"מ קשה עליה פרידתה הגם שהגוף

וזהו "שימני כחותם על לבך, כי עזה כמות אהבה": כשם שהנשמה, אף שאינה זקוקה לגוף, מתקשה בכל זאת להיפרד ממנו, אף שהגוף

המילים הבאות בפסוק, "כי עזה כמות אהבה", מוסברות באמצעות הקשר שבין הנשמה לגוף. הנשמה אינה זקוקה לגוף, והגוף מחשיך את אורה, ובכל זאת קשה לה מאוד להיפרד ממנו.

מחשיך ומעלים את אור הנשמה לפי שהגוף הוא הכלי להנשמה כך מבקשת כנס"י [כנסת ישראל] שימני כחותם על לבך אע"פ [אף על פי] שיהיה חשך והעלם דאזיל אנה ואנה^{79,80} כו'

מחשיך ומעלים את אור הנשמה, מפני שהגוף הוא הכלי לנשמה; כך גם כנסת ישראל מבקשת: "שימני כחותם על לבך", אף שיהיו חושך והעלם, "שהולך לכאן ולכאן" וכו',

הנשמה דבקה בגוף מפני שהגוף הוא הכלי שלה. כך גם כנסת ישראל מבקשת להישאר "חתומה" על לבו של הקב"ה גם בתוך חושך והעלם, כפי שאומר הזוהר על חותם: אף שהוא הולך "לכאן ולכאן", דמותו נשארת במקום שבו הוטבע.

דיוקנא אשתאר כך⁸¹ הוא בחי' הביטול בשמו"ע [בשמונה עשרה] ואע"פ [ואף על פי] שאחר התפלה האהבה היא חולפת ועוברת יהיה כחותם להיות וימינו תחבקני⁸² כאדם החובק את חברו מאחוריו כך תהיה וימינו תחבקני אפי' [אפילו] בבחי' אחוריים

"הדמות נשארת כך": זוהי בחינת הביטול שבתפילת שמונה עשרה. ואף על פי שלאחר התפילה האהבה חולפת ועוברת, היא תהיה כחותם, כדי שיהיה "וימינו תחבקני": כשם שאדם מחבק את חברו מאחור, כך יהיה "וימינו תחבקני" גם בבחינת אחוריים,

"הדמות שנשארת" היא הביטול שבתפילת שמונה עשרה. האהבה המורגשת בשעת התפילה חולפת, אך הרושם שלה אמור להישאר כחותם, כדי שימינו של הקב"ה תחבק גם "מאחור", לאחר שהאדם פנה לעיסוקים אחרים.

דהיינו כשפונה אנה ואנה מפני שכנס"י [שכנסת ישראל] היא בחי' כלי וכמ"שנושאי כלי ה' שבשעת התפלה הוא בבחי' ביטול

כלומר, כאשר האדם פונה לכאן ולכאן. כנסת ישראל היא בחינת כלי, כפי שכתוב: "נושאי כלי הוי", משום שבשעת התפילה האדם נמצא בביטול,

"מאחור" פירושו כשהאדם פונה "לכאן ולכאן", לעיסוקי היום. כנסת ישראל נקראת "כלי", כמו בפסוק "נושאי כלי הוי", מפני שבשעת התפילה היא נמצאת בביטול.

ולכן דייקא אשתאר להיות הלואי שיתפלל אדם כל היום⁸³ כנ"ל (ועיין בזהר ויחי דף רמ"ד סע"ב [סוף עמוד ב] ודף רמ"ה⁸⁴ ובמשפטים דף קי"ד ע"א) וזהו אשה

ולכן דווקא נאמר "נשארתי", כדי שיתקיים "הלואי שיתפלל אדם כל היום", כנזכר לעיל. (ועיינו בזהר, ויחי, דף רמ"ד סוף ע"ב ודף רמ"ה, ובמשפטים, דף קי"ד ע"א.) וזהו "אשה,

זו הסיבה שהזהיר אומר שהדמות "נשארתי": הביטול שבתפילה אמור להותיר את רישומו במשך כל היום, וזהו פירוש "הלואי שיתפלל אדם כל היום". אדמו"ר הזקן מציין את קטעי הזהר המסבירים כך את הפסוק, ועובר לפסוק "אשה כי תזריע".

כי תזריע וילדה זכר וארז"ל [ואמרו רבותינו זכרונם לברכה] אשה מזרעת תחלה⁸⁵ יולדת זכר פי' כשהעלאה ממטה למעלה הוא בבחי' שקיעה

כי תזריע וילדה זכר"; וחז"ל אמרו: "אשה מזרעת תחילה — יולדת זכר". פירוש הדבר: כאשר ההעלאה מלמטה למעלה היא בבחינת שקיעה,

הגמרא מלמדת שכאשר זרעה של האשה יוצא תחילה, נולד בן זכר. אדמו"ר הזקן מיישם זאת על עבודת ה' מלמטה, שהיא "שקועה" — עלייה מתוך ביטול, ולא מתוך תחושת חשיבות עצמית.

כי יסוד דנוק' [דנוקבא] שוקע והיא בחי' היראה כענין ותתצב אחותו מרחוק⁸⁶ ועי"ז יולדת זכר שנמשך מלמעלה בחי' חותם בולט.⁸⁷

כי היסוד של נוקבא שקוע, וזו בחינת היראה, כעניין "ותתצב אחותו מרחוק"; ועל ידי כך היא יולדת זכר, כלומר, נמשכת מלמעלה בחינת חותם בולט.

בקבלה הנוקבא היא המקבלת, והיסוד שלה מתואר כ"שקוע"; כאן הוא מסמל יראה וביטול עצמי, בדומה למרים ש"ותתצב מרחוק". עבודה שקועה כזו "יולדת זכר": היא ממשיכה מלמעלה את בחינת החותם הבולט, גילוי גלוי.

קטע 5 • 99

תפיליו של ה', חכמה ואמת; גשם וטל

9 וזהו וצאצאיו חתם באות ברית קדש.⁸⁸ ועמ"ש בפ' ויקהל ע"פ קחו מאתכם תרומה בענין אתכפיא ואתהפכא איך שע"י

וזהו "ואת צאצאיו חתם באות ברית קודש". ועיין כמה שכתוב בפרשת ויקהל על הפסוק "קחו מאתכם תרומה", בעניין אתכפיא ואתהפכא, וכיצד על ידי

הברכה הנאמרת בברית מילה מדברת על כך שה' "חותם" את צאצאיו של יהודי "באות ברית קודש". אדמו"ר הזקן מפנה אחר כך למאמרו בפרשת ויקהל על הפסוק "קחו מאתכם תרומה", העוסק בהכנעת היצר הרע (אתכפיא) ובהפיכתו (אתהפכא).

אתכפיא בבחי' נפשי כעפר⁸⁹ מעורר אתעדלי' [אתערותא דלעילא] מבחי' סוכי' למעלה ממה שמעורר עיי' בחי' אתהפכא כו' עיי' וזהו גי' ממש כענין המבואר כאן.

אתכפיא, בבחינת "נפשי כעפר", מעוררת אתערותא דלעילא מבחינת סוכב כל עלמין, למעלה ממה שמתעורר על ידי בחינת אתהפכא וכו'; עיין שם. וגם זה ממש כענין המבואר כאן.

שם מוסבר שהכנעת האדם את עצמו, ברוח "נפשי כעפר", מעוררת מלמעלה את סוכב כל עלמין, למעלה ממה שמעוררת אתהפכא. זהו אותו עיקרון המתבאר כאן: עבודה מתוך שפלות והכנעה ממשיכה גילוי נעלה יותר.

ועמ"ש בפי' בחקתי ע"פ ואפו עשר נשים כו' דר"ל [דרוצה לומר] שעשר כחות שבנפש יהיו בחי' נוק' [נוקבא] ועיין במה שכתוב בפרשת בחוקותי על הפסוק "ואפו עשר נשים" וכו', שמשמעותו שעשר הכוחות שבנפש יהיו בבחינת נוקבא,

הוא מפנה גם למאמרו בפרשת בחוקותי על הפסוק "ואפו עשר נשים". שם מוסבר שעשר הכוחות שבנפש צריכים להיות בבחינת "נקבה", כלומר לקבל.

דהיינו שידע שבאמת הטוב שיש בו הוא מקבל זה מלמעלה שבעל האמת נותן לו האמת ע"ד והי' יגיה חשכי⁹⁰ כו' וזהו גי' ענין אשה

כלומר, שיידע שהטוב שיש בו, באמת הוא מקבל מלמעלה; בעל האמת נותן לו את האמת, על דרך "והי' יגיה חשכי" וכו'. וגם זה ענין "אשה"

להיות "נקבה" במובן זה פירושו לדעת שכל הטוב שבאדם מתקבל מלמעלה, וניתן לו בידי בעל האמת, ככתוב "והי' יגיה חשכי". גם זהו פירוש "אשה כי תזריע".

כי תזריע כו': (עו"ל [עוד יש לומר] בענין שימני כחותם שהם תפילין כי הנה ענין הקב"ה מניח תפילין היינו מה שנמשך אא"ס [אור אין סוף] ומאיר בחכ' [בחכמה] ובינה כו' ולכן בפי' ראשונה נאמר כי מי⁹¹ גוי גדול⁹² כו'. ומי גוי גדול.

כי תזריע" וכו'. (ועוד אפשר לומר בענין "שימני כחותם", שהם תפילין: ענין "הקב"ה מניח תפילין" הוא המשכת אור אין סוף והארתו בחכמה ובינה וכו'. לכן בפרשה הראשונה נאמר "כי מי גוי גדול" וכו'. "ומי גוי גדול":

בהגהה מובא פירוש נוסף: ה"תפילין" של הקב"ה הן אור אין סוף המאיר בחכמה ובבינה. לכן, לפי ההגהה, הפרשה הראשונה שבתפילין שלו כוללת את הפסוקים "כי מי גוי גדול" ו"ומי גוי גדול".

כי היא חכמה עילאה ובהתלבשות אא"ס [אור אין סוף] בחכמה עילאה דאורייתא מחכמה נפקת אזי ישראל נראים גוי גדול וכמשי"ש [וכמה שכתוב שם] בד"ה כי עמך מקי"ח [מקור חיים] בענין השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל⁹³ כו' יעו"ש [יעויין שם].

כי היא חכמה עילאה; וכאשר אור אין סוף מתלבש בחכמה עילאה, שהרי "אורייתא מחכמה נפקת", אזי ישראל נראים "גוי גדול". וכפי שכתוב שם במאמר המתחיל "כי עמך מקור חיים", בעניין "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל" וכו'; עיין שם.

הפרשה הזאת מכוונת לחכמה עילאה, מקור התורה; כאשר אור אין סוף מתלבש בה, ישראל נראים "גוי גדול". ההגהה מפנה למאמר "כי עמך מקור חיים", העוסק בפסוק "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל".

והנה החכמה נק' חותם כמ"ש בד"ה אלה מסעי בענין ויכתוב משה כי חותמו של הקב"ה אמת⁹⁴ וזהו מדרגת החכמה. (ועיין בסש"ב [בספר של בינונים] פרק ל"ה בהג"ה [בהגהה]).⁹⁵

והנה החכמה נקראת חותם, כפי שמוסבר במאמר המתחיל "אלה מסעי", בעניין "ויכתוב משה": "חותמו של הקב"ה אמת", וזו מדרגת החכמה. (ועיין בספר של בינונים [תניא], פרק ל"ה, בהגהה.)

החכמה נקראת "חותם" משום ש"חותמו של הקב"ה אמת", והאמת היא מדרגת החכמה. ההגהה מפנה למאמר "אלה מסעי" ולהגהה בתניא, פרק ל"ה, המסבירה שאור אין סוף מתייחד אפילו עם אצילות רק באמצעות החכמה, משום שהוא האחד האמיתי ואין עוד מלבדו.

וזהו שימני כחותם שבתפילין דמארי עלמא שהן חותמו של הקב"ה מה כתיב בהו כי מי גוי גדול כו'

וזהו "שימני כחותם": בתפילין של מארי עלמא, שהן חותמו של הקב"ה, מה כתוב בהן? "כי מי גוי גדול" וכו'.

כך מתבאר "שימני כחותם": בתפילין של הקב"ה, שהן חותמו, כתובים שבתם של ישראל — "כי מי גוי גדול".

אף כי עכשיו אותותינו לא ראינו⁹⁶ זהו לפי שהמשכה מבחי' חותם שוקע ועמ"ש סד"ה ואלה שמות בני [בני ישראל] הבאים מצרימה.

אף שכעת "אותותינו לא ראינו", הרי זה משום שהמשכה היא מבחינת חותם שוקע. וראו מה שנכתב בסוף המאמר המתחיל "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה".

אם איננו רואים זאת כעת — "אותותינו לא ראינו" — הרי זה משום שמה שנמשך כיום בא מן החותם השוקע, הנסתר בפנים. אדמו"ר הזקן מפנה לסוף המאמר "ואלה שמות בני ישראל".

אך לע"ל [לעתיד לבוא] כי עין בעין יראו⁹⁷ זהו ענין חותם בולט והיינו לפי שיהיה גילוי בחי' חכמה עילאה סתימא דכל סתימין כו'

אבל לעתיד לבוא, "כי עין בעין יראו": זהו עניינו של חותם בולט. כלומר, תהיה התגלות של בחינת חכמה עילאה, "סתימא דכל סתימין" וכו'.

לעתיד לבוא, כאשר "עין בעין יראו", יהיה זה החותם הבולט. חכמה עילאה, שהיא כעת "סתימא דכל סתימין", תהיה גלויה לעין כול.

וזהו כחותם על לבך⁹⁸ וימינו תחבקני בחיי חסד דלגאו הנקי חסד דקשוט⁹⁹ (באד"ר [באדרא רבא] קל"ג ב') בחיי מקור האמת שהוא ית' אחד האמת ואין זולתו כו'.

וזהו "כחותם על לבך", "וימינו תחבקני": בחינת חסד דלגאו, הנקרא "חסד דקשוט" (באדרא רבא, קל"ג ב'), בחינת מקור האמת — שהוא ית' אחד האמת ואין זולתו וכו'.

זהו "כחותם על לבך" וימינו תחבקני: החסד הפנימי, שהאדרא רבא מכנה "חסד דקשוט". הוא נובע ממקור האמת — ה', שהוא האחד האמיתי ואין זולתו.

ועפ"י [ועל פי זה] אפ"ל [אפשר לומר] מ"ש בגמרא (פ"ק [פרק קמא] דתענית דף ד') שני דברים¹⁰⁰ שאלה כנסיי [כנסת ישראל] שלא כהוגן והקב"ה השיב כהוגן. אי ויבא כגשם¹⁰¹ והקב"ה השיב אהיה כטל¹⁰² כו'.

ועל פי זה אפשר לבאר את הנאמר בגמרא (פרק ראשון דתענית, דף ד'): שני דברים שאלה כנסת ישראל שלא כהוגן, והקב"ה השיב כהוגן. הראשון: "ויבא כגשם", והקב"ה השיב לה: "אהיה כטל" וכו'.

כך אפשר להבין גם את דברי הגמרא: ישראל ביקשו פעמיים שלא כהוגן, וה' השיב כהוגן. תחילה ביקשו שה' יבוא "כגשם", והוא השיב: "אהיה כטל".

הבי שימני כחותם כו' והקב"ה השיב הן על כפים חקותיך¹⁰³ ובשה"ש [ובשיר השירים] רבה בפסוק שימני כחותם מבואר הענין באריכות יותר והנה ענין ויבוא כגשם זהו ענין אתעדל"ע [אתערותא דלעילא] הבאה ע"י אתעדל"ת [אתערותא דלתתא] ואד יעלה¹⁰⁴ כו'

השני: "שימני כחותם" וכו', והקב"ה השיב לה: "הן על כפים חקותיך". ובשיר השירים רבה, על הפסוק "שימני כחותם", העניין מוסבר בהרחבה רבה יותר. והנה, עניינו של "ויבוא כגשם" הוא אתערותא דלעילא הבאה על ידי אתערותא דלתתא: "ואד יעלה" וכו'.

בפעם השנייה ביקשו: "שימני כחותם", והוא השיב: "הן על כפים חקותיך"; המדרש על שיר השירים מרחיב בעניין. הגשם הוא התעוררות מלמעלה שבאה בעקבות התעוררות מלמטה, כפי שהאד עולה תחילה מן הארץ.

אבל אהיה כטל הוא אתעדל"ע [אתערותא דלעילא] שנמשכה מאליה שלא ע"י אתעדל"ת [אתערותא דלתתא] מבחי שאין אתעדל"ת [אתערותא דלתתא] מגעת שם כמ"ש במ"א בד"ה האזינו השמים.¹⁰⁵

אבל "אהיה כטל" הוא אתערותא דלעילא שנמשכה מאליה, שלא על ידי אתערותא דלתתא, מבחינה שאתערותא דלתתא אינה מגיעה אליה, כפי שנתבאר במקום אחר, במאמר המתחיל "האזינו השמים".

הטל, לעומת זאת, נמשך מאליו, ללא אתערותא דלתתא, מבחינה שעבודת האדם אינה מגיעה אליה. הדבר מוסבר במאמר "האזינו השמים".

קטע 6 • 101-13

מדוע הבקשה לא הייתה ראויה

10 ועדי' יובן גי' ענין שימני כחותם כי הנה עדי'מ החותם הוא עשיה גשמיות שחוקק שמו על החותם רק שמ"מ הוא קיום על כל דבר.

ובאותו אופן יובן גם ענין "שימני כחותם". למשל, החותם הוא מעשה גשמי: חורטים את שמו על החותם, ובכל זאת הוא משמש אישור לכל דבר.

הבקשה "שימני כחותם" מובנת באותו אופן. החותם הוא דבר עשוי וגשמי, שעליו חרוט שם, ובכל זאת טביעתו היא המאשרת ומתקפת כל מסמך.

והוא ענין חכמה עילאה שנקרא חותמו של הקב"ה אמת¹⁰⁶ והחכמה נקרא עשייה אצלו ית' כמ"ש כולם בחכמה עשית¹⁰⁷ ויש בזה חותם בולט וחותם שוקע ח"ע [חכמה עילאה] וח"ת [וחכמה תתאה] כנ"ל.

וזהו עניינה של חכמה עילאה, הנקראת "חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת"; וחכמה נחשבת לעשייה ביחס אליו יתברך, כמו שנאמר: "כולם בחכמה עשית". ובחכמה יש חותם בולט וחותם שוקע — חכמה עילאה וחכמה תתאה, כנזכר לעיל.

אצל ה', החותם הוא חכמה עילאה, הנקראת "חותמו אמת"; ואף חכמה נחשבת ל"עשייה" ביחס אליו, כמו שנאמר: "כולם בחכמה עשית". גם לחותם זה שתי צורות, בולטת ושקועה: חכמה עילאה וחכמה תתאה.

11 וכוונת הבקשה בזה כי בהתלבשות א"ס בחכמה דאורייתא מחכמה נפקת שם נראה כנס"י [כנסת ישראל] לדבר חשוב מאד נעלה שבכל התורה נאמר דבר אל בני ישראל צו את בניי [בני ישראל] כו' אבל בבחי' שלמעלה מהחכמה כתיב אם צדקת¹⁰⁸ כו'.

וכוונת הבקשה בכך היא שבמקום שבו אין סוף מתלבש בחכמה — שהרי התורה יוצאת מן החכמה — כנסת ישראל נראית כדבר חשוב ונעלה מאוד, שכן בכל התורה נאמר: "דבר אל בני ישראל", "צו את בני ישראל" וכו'; אבל בבחינה שלמעלה מחכמה נאמר: "אם צדקת, מה תיתן לו?" וכו'.

ישראל ביקשו להיות חותם משום שכאשר אין סוף מתלבש בחכמה, בתורה, ישראל נראים חשובים ונעלים ביותר: התורה כולה פונה אליהם, ואומרת "דבר אל בני ישראל". אולם למעלה מחכמה נאמר: "אם צדקת, מה תיתן לו?" — שום מעשה של אדם אינו יכול להוסיף שם דבר.

12 ולכן בקשה שימני כחותם דוקא. והקב"ה השיבה כהוגן הן על כפים חקותיך¹⁰⁹ כי בקשתה זו שימני כחותם הוא נקרא עדיין שלא כהוגן

לכן היא ביקשה דווקא: "שימני כחותם". והקדוש ברוך הוא השיב לה כראוי: "הן על כפים חקותיך". שהרי בקשתה, "שימני כחותם", עדיין נחשבת בקשה שלא כראוי,

לכן ביקשו ישראל להיות דווקא חותם. תשובתו של ה', "על כפים חקותיך", הייתה הראויה, משום שחותם, שהוא בחינת חכמה, עדיין אינו העצמות.

שהרי החותם הוא עדיין עשייה גשמיות ודבר נבדל מהעצמות וכך אור א"ס ב"ה מרומם רבות מדרגות אין קץ למעלה מהחכמה כמ"ש בס"ב [בספר של בינונים] ח"ב [חלק ב'] ספ"ט ואף בחי' הנקרא חותם בולט בחי' גילוי נפלאות

שכן החותם הוא עדיין עשייה גשמית ודבר נפרד מן העצמות. ואכן, אור אין סוף ברוך הוא נעלה לאין קץ מדרגות למעלה מחכמה, כפי שמבואר בספר של בינונים, חלק ב, סוף פרק ט. וגם הבחינה הנקראת "חותם בולט" — בחינת גילוי נפלאות —

חותם הוא עדיין דבר עשוי וגשמי, נפרד מעצמות ה', ואור אין סוף נעלה מחכמה לאין קץ, כפי שמבואר בתניא, חלק ב, פרק ט. אדמו"ר הזקן מוסיף שגם החותם הבולט, גילוי הנפלאות, מוגבל באופן זה.

כמו יצ"מ [יציאת מצרים] ולא כמו שאותותינו לא ראינו הרי כתיב עושה פלא שגם בחי' פלא הוא עשייה גשמיות אצלו ית' שנקרא אדון הנפלאות וכמ"ש מזה בד"ה אשירה להוי' כי גאה גאה.

כמו יציאת מצרים, ולא כמו "אותותינו לא ראינו" — הרי כתוב "עושה פלא", שכן גם בחינת פלא היא עשייה גשמית ביחס אליו יתברך, הנקרא "אדון הנפלאות". וכפי שמבואר על כך במאמר המתחיל "אשירה לה' כי גאה גאה".

גם נפלאות גלויות כמו יציאת מצרים, שלא כמו ההסתר שאנו מצויים בו כיום, הן דבר שהי' "עושה": הכתוב מכנה אותו "עושה פלא", והוא נקרא "אדון הנפלאות", ולכן גם נס הוא מעין עשייה גשמית ביחס אליו. המאמר "אשירה להי' עוסק בכך.

אבל באמת ישראל עלו במחשבה¹¹⁰ שהיא בחי' מחשבה הקדומה שלמעלה מהחכמה ועמ"ש בד"ה למנצח על השמינית ומ"ש בפ' יציאת בענין פי' ישראל לי ראש.

אבל באמת, ישראל עלו במחשבה, שהיא בחינת המחשבה הקדומה שלמעלה מחכמה. ועיין במה שכתוב במאמר המתחיל "למנצח על השמינית", ובמה שכתוב בפרשת יציאת בענין פירוש "ישראל לי ראש".

אולם ישראל עצמם "עלו במחשבה": שורשם במחשבה הקדומה של ה', למעלה מחכמה. אדמו"ר הזקן מפנה לשני מאמרים נוספים: האחד על "למנצח על השמינית", והאחר על יציאת, שבו נדרש השם ישראל כ"לי ראש" — ראש בשבילי.

13 וזהו ענין על כפים חקותיך בחי' אותיות החקוקים בעצמותו ית' משא"כ החותם הוא אותיות החקוקים בדבר נפרד כו'

וזהו ענין "על כפות [ידיי] חקתי אותך": בחינה של אותיות החקוקות בעצמותו ממש, יתברך; ואילו החותם הוא אותיות החקוקות בדבר נפרד וכו'.

המענה של ה', "על כפות [ידיי] חקתי אותך", מדבר על אותיות החקוקות בעצמותו ממש. לעומת זאת, חותם נושא אותיות החקוקות בחפץ נפרד; לכן ישראל אינם חותם הנפרד ממנו, אלא חקוקים בו.

ועמ"ש ע"פ אם בחקתי תלכו וע"פ זאת חקת התורה והוא ענין גליף גליפו בטהירו עילאה¹¹¹ שלמעלה מהחכמה ושם שרש נש"י [נשמות ישראל] כו':¹¹²

ועיינו במה שכתוב על הפסוק "אם תלכו בחוקתי" ועל הפסוק "זאת חוקת התורה". וזהו ענין "חקק חקיקות בזהר העליון", שלמעלה מחכמה, ושם שורש נשמות ישראל וכו'.

המילים "חוקתי" ו"חוקת" קשורות לשורש חק"ק, כמו המילה "חקקתי אותך"; אדמו"ר הזקן מפנה למאמרו על הפסוקים האלה. חקיקה זו היא "חקק חקיקות בזהר העליון" שבזהר, בחינה שלמעלה מחכמה ושם שורש נשמות ישראל.

בעבודה

להוציא את האהבה המסותרת מן הכוח אל הפועל באמצעות פסוקי דומרה וקריאת שמע; להניח לביטול שבתפילת שמונה עשרה בלחש להותיר רושם שנמשך כל היום, כך שהאדם יישאר "כעפר לכל" גם כשהוא פונה "לכאן ולכאן" לעיסוקים אחרים. להמשיך ללמוד תורה, גם הלכות שכבר ידועות לו, כדי לגלות בה את אור אין סוף; לתת צדקה, הממשיכה את רחמי ה'; לקיים את מצוות לא תעשה מתוך ביטול טהור; ולדעת שכל הטוב שבא לאדם מתקבל מלמעלה.

שאלות לשיחה

1. מדוע חותמת מתהפכת בשעווה, וכיצד משתמש המאמר בכך לתיאור הקשר בין עבודתנו לבין המענה של ה'?
2. מה ההבדל בין ה"הר" של התפילה לבין ה"הר על גבי הר" של התורה?
3. מדוע הביטול שבתפילת שמונה עשרה בלחש ובמצוות לא תעשה מושכים גילוי גלוי יותר מקריאת שמע ומהמצוות החיוביות?
4. מה פירוש הדבר ש"דמות" התפילה נשארת כל היום, וכיצד אדם יכול להיות כך?
5. מדוע בקשתם של ישראל להיות "חותם" של ה' כונתה בלתי ראויה, ומה מוסיף הביטוי "על כפיים חקותיך"?

הערות

פסקה 1

1 שימני כחותם

ההערה מתארכת את המאמר לשנת תקס"ז (1806-07) ומפנה להערה 31 ברשימת מאמרי אותה שנה.

הערת קה"ת

נאמר בשנת תקס"ז — ראה רשימת המאמרים דשנת תקס"ז הערה 31. הנחת הר"פ בסה"מ הנחות הר"פ ע"פ. וראה הוספות להערות וציונים שם. וראה הנסמך בהוספות להערות וציונים ללקו"ת כאן. בבוך 4 נמצא מאמר זה אחר ד"ה שוש תשיש הנדפס לעיל בפי' תזריע ושם מציין: "שייך לפסוק אשה כי תזריע כו'". ונמצא רק המאמר. ראה אוה"ת שה"ש כרך ב ע' תשכט. ביאור שם ע' תשלו.

2 שימני כחותם

"שימני כחותם על לבך, כחותם על זרועך, כי עזה כמות אהבה". הכלה, כנסת ישראל, מבקשת מאהובה שישמור אותה כחותם; המאמר כולו מסביר את הבקשה הזאת.

Song of Songs 8:6 שיר השירים ח:6

שימני כחותם על־לִבְךָ כחותם על־זרועך כִּי־עֲזָה כְּמוֹת אֲהָבָה קֶשֶׁה כְּשֶׁאוֹל קִנְאָה רִשְׁפִּיהָ רִשְׁפִּיהָ אֵשׁ שֶׁלֹּהֶבְתֶּיהָ:

Set me as a seal upon thy heart, As a seal upon thine arm;
For love is strong as death, Jealousy is cruel as the grave;
The flashes thereof are flashes of fire, A very flame of the
L-RD

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שה"ש ח, ו.

3 רצועות דתליין על לבא

בתיקון כ"ב שואל תיקוני הוהר מי מטביע חותם על הלב, ומשיב: התפילין, שרצועותיהן תלויות מעל הלב; תפילין של יד הן 'חותם על זרועך'. פתיחת המאמר הולכת בעקבותיו מקרוב.

Tikkunei Zohar 65b:3 תקוני הוהר ס"ה ב:ג

שימני כחותם על לִבְךָ, וְכִי מֵאֵן חֶמָּא (נ"א שוי) חוֹתֶמָּא עַל לִבָּא, אֶלְא אֵלִין תְּפִלִּין, דְּאֵינוּן רְצוּעִין דְּלִהוּן תְּלִין עַל לִבָּא, וְאֵלִין תְּפִלִּין דְּרִישָׁא, וְתַפְלָה דְּדָד דְּאֵיהוּ בְּשִׁמְאֵלָא לְקַבֵּל לִבָּא, וְדָא אֵיהוּ כחותם על לִבְךָ, וּכְחותם על זרועך, תְּפִלָּה דְּדָד, דְּאֵינוּן רְשִׁימוֹ דְּשִׁמָּא קְדִישָׁא, דְּאֵיהוּ יי קֶדֶשׁ לִי כָל בְּכוֹר, ה' וְהִיא כִּי יִבְיָאָה, ו' שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, ה' וְהִיא אִם שְׁמוּעָ, וּמִהוּא רְשִׁימוֹ מִזְדַּעְזְעִין אוֹמִין דְּעִלְמָא, הָדָא הוּא דְּכִתִּיב (דברים כח י) וְרָאוּ כָל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה ...

Tikkunei Zohar - Vocalized (Public Domain)

4 תיקון כ"ב

בנקודה זו נוסח Or HaTorah הוא: "כי ענין החותם הוא תפילין: 'חותם על לבך' הם תפילין של ראש, שהרי רצועות תפילין של ראש תלויות על הלב; 'חותם על זרועך', תפילין של יד".

הערת קה"ת

"כי החותם הוא ענין תפילין חותם על לבך זהו תשייר כי רצועות תשייר תליין על ליבא חותם על זרועך תפילין שיי" — אוה"ת שה"ש כרך ב ע' תשכט.

5 במדבר ק"כ ע"ב

Or HaTorah מצטט שם את דברי הוהר: "תפילה דמיושב היא כנגד תפילין של יד; לאחר מכן תפילה דמעומד, שהיא כנגד תפילין של ראש; וכך זה כמו זה".

הערת קה"ת

"צלולת דמיושב לקבל תפלה של יד לבתר צולולת דמעומד דהיא לקבל תפלה דרישא ודא כגוונא דדא כו' — אוה"ת שה"ש כרך ב ע' תשלא.

6 במדבר ק"כ ע"ב

הוהר מפרט את סדר תפילת הבוקר: התפילה הנאמרת בישיבה מקבילה לתפילין של יד, והתפילה בעמידה שבאה אחריה — לתפילין של ראש. המאמר בונה את שני החותמות שלו על הקבלה הזאת.

Zohar, Bamidbar 7:65-8:73 ספר הוהר, במדבר ז:ס"ה-ח:ע"ג

7 חותמך ופתילך

בעניין הערבון שנתן יהודה לתמר — "חותמך ופתילך" — דורש המדרש את "חותמך" כמלכות, ומביא את הפסוק "שימני כחותם על לבך".

Bereshit Rabbah 85:9 בראשית רבה פ"ה ט"ז

ויאמר מה הערבון אשר אתן וגו' - אמר רבי חוניא: נצנצה בה רוה"ק, חותמך זו מלכות, היך מה דאת אמר: (שיר ח): שימני כחותם על לבך. (ירמיה כב) כי אם יהיה יכניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני ופתילך, זו סנהדרין, שהן מצויינין בפתיל, היך מה דאת אמר (שמות לט): פתיל תכלת. ומטך, זה מלך המשיח, היך מה דאת אמר: (ישעיה יא): ויצא חוטר מגזע ישי. (תהלים קי) מטה עוֹזך ישלח ה' מציון ויתן לה וגו'. ותהר לו, גבורים כיוצא בו, וצדיקים כיוצא בו. וישלח יהודה וגו' יהודה ...

He said: What is the collateral that I should give you? She said: Your signet, and your belt, and your staff that is in your hand. He gave them to her and consorted with her, and she conceived by him" (Genesis 38:18). "What is the collateral that I should give..." - Rabbi Huneya said: The divine spirit flashed in her. "Your signet [ḥotamekha]" - this is kingship, just as it says: "Set me as a seal [khaḥotam] upon your heart" (Song of Songs 8:6); 8:6:2; Nezer HaKodesh, based on ... Zohar). "for

Daat Bereshit Rabbah (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

And what great nation is there, that hath statutes and ordinances so righteous as all this law, which I set before you
?this day

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דברים ד, ח.

פסקה 2

12 כרשפי אש

הפסוק ממשיך: "רשפיה רשפי אש". אדמו"ר הזקן משתמש בדימוי הזה כדי לתאר את האהבה הנסתרית, כאשר היא יוצאת מן ההעלם אל הגילוי ועולה למעלה.

Song of Songs 8:6 שיר השירים ח:ו

שימיני כחותם על־לִבְךָ כחותם על־זרועֶךָ כִּי־עֵזָה כַּמֹּת אֶהְיֶה קֶשֶׁה כְּשֶׁאוֹל קִנְיָה רֶשֶׁפִּיָּה רֶשְׁפִּי אֵשׁ שְׁלֹהֲבִתֶּיהָ:

Set me as a seal upon thy heart, As a seal upon thine arm;
For love is strong as death, Jealousy is cruel as the grave;
The flashes thereof are flashes of fire, A very flame of the
L-RD

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

13 לא כאברהם שקראו הר

הגמרא משווה בין האופן שבו כינו האבות את מקום המקדש: לא כאברהם, שעליו נאמר "הר", ולא כיצחק, שכינו אותו "שדה", אלא כיעקב, שכינו אותו "בית". כאן "ההר" של אברהם מסמל אהבה שעולה מלמטה.

Pesachim 88a:4 פסחים פ"ח א:ד

אֵלָּא, לֹא כְּאַבְרָהָם שֶׁכָּתוּב בּוֹ "הָרִי", שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בְּהָרִי יִרְאֶה", וְלֹא כִּי־יִצְחָק שֶׁכָּתוּב בּוֹ "שָׂדֶה", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹן בְּשָׂדֶה", אֵלָּא כִּי־עֵקֶב שֶׁקָּרָא "בֵּיתִי", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית אֵל".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

פסחים פח, א.

14 שמע ישראל

"שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד". אדמו"ר הזקן מפרש את "שמע" מלשון "אסוף": הניצוץ המפורז, "ישראל", אוסף את עצמו ועולה אל הוי', שהוא אחד ואינו משתנה.

Deuteronomy 6:4 דברים ו:ד

שִׁמְעֵ יִשְׂרָאֵל הָאֱלֹהִינוּ הָאֶחָד:

HEAR, O ISRAEL: THE L-RD OUR GOD, THE L-RD IS ONE

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

15 "כי לא מחשבותי מחשבותיכם" ה' אינו שורה בבריאתו כפי שיוצר אנושי שורה בדבר שהוא יוצר.

Isaiah 55:8 ישעיהו נ"ה:ח

כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דַּרְכֵי נֶאֱמַר ה'

For My thoughts are not your thoughts, Neither are your
ways My ways, saith the L-RD

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

16 צדיקים נהנין מזיו השכינה

על העולם הבא נאמר: "צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו

8 ותהלתי אחטם לך

בדרשתו על ישעיהו מה, ט — "ותהלתי אחטם לך" — אומר המדרש שישראל נבראו כדי לספר את תהילתו של ה', ולכן הוא חותם אותם לטובה, ככתוב: "שימיני כחותם על לכך".

Bamidbar Rabbah 5:6 במדבר רבה ה:ו

9 תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו

הגמרא שואלת מה כתוב בתפילין של אדון העולם, ומשיבה: "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". אדמו"ר הזקן רואה בכך את רצונם של ישראל להיות תוכנו של חותם ה'.

Berakhot 6a:20-21 ברכות ו' א:כ"א

אָמַר לָקַח רַב נַחֲמָן בֶּר יִצְחָק לְרַב חֵיִיָּא בֶר אֲבִין: הֲנִי תַפִּילִין דְּמַרִּי עֲלֵמָא מַה כְּתִיב בְּהוּ? אָמַר לָקַח "וּמִי כְעֵמֶךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאַרְצָא". וּמִי מְשַׁתַּבַּח קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּשִׁבְחֵיהּ דִּישְׂרָאֵל? אִין, דְּכְתִיב: "אֵת הִי הָאֱמֶרֶת הַיּוֹם". וְכְתִיב: "וְהָיָה הָאֱמֶרֶךְ הַיּוֹם", אָמַר לָקַח הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִישְׂרָאֵל: אַתֶּם עֲשִׂיתֶנִּי חֲטִיבָה אַחַת בְּעוֹלָם, וְאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶתְכֶם חֲטִיבָה אַחַת בְּעוֹלָם.

Rab Nahman b. Isaac asked Rab Hiyya b. Abin : What is written in the Tefillin of the L-rd of the Universe ? He answered, "And who is like Thy people Israel, a nation one in the earth?" (I Chron. xvii 21). Does, then, the Holy One, blessed be He, glory in the praises of Israel ? Yes, for it is written, "Thou hast avouched the L-rd this day" (Deut. xxvi. 17) and "The L-rd hath avouched thee this day " (ibid. v. 18). The ... ,Holy One, blessed be He

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

Zohar I, 266b זח"א רסו, ב

הערת קה"ת

ברכות ו, א. זח"א רסו, ב.

10 ומי כעמך ישראל

תפילתו של דוד: "ומי כעמך ישראל, גוי אחד בארץ". לפי התלמוד, פסוק זה כתוב בתפילין של הקב"ה.

II Samuel 7:23 שמואל ב ז:כ"ג

וּמִי כְעֵמֶךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאַרְצָא אֲשֶׁר הִלְכוּ־אֱלֹקִים לְפָדוֹת־לוֹ לְעַם וְלָשׁוֹם לוֹ שֵׁם וְלַעֲשׂוֹת לָכֶם הַגְּדוֹלָה וְנִרְאֹת לְאַרְצָךָ מִפְּנֵי עַמֶּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ לָךְ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וְאֱלֹקִיוֹ:

And who is like Thy people, like Israel, a nation one in the earth, whom G-d went to redeem unto Himself for a people, and to make Him a name, and to do for Thy land great things and tremendous, even for you, [in driving out] from before Thy people, whom Thou didst redeem to Thee out of
?Egypt, the nations and their gods

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמואל-ב ז, כג.

11 ומי גוי גדול

"ומי היא אומה גדולה שיש לה חוקים ומשפטים צודקים כמו כל התורה הזאת". גם פסוק זה, אומר התלמוד, נמצא בתפילין של הקב"ה.

Deuteronomy 4:8 דברים ד:ח

וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים כָּל־הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לְפָנֶיךָ הַיּוֹם:

אחד מהם הוא ישות נפרדת.

Daniel 7:10 דניאל ז"י

נהר דייגור נגד ונפק מן־קדמוהי אֶלֶף אֶלֶפִּין יִשְׁמְשׁוּנָה וְרבו רִבְכָּן
קְדֻמוֹהִי יְקוּמוֹן דִּינָא יִתְבּ וְסִפְרִין פְּתִיחוּ:

A fiery stream issued And came forth from before him;
thousand thousands ministered unto him, And ten thousand
times ten thousand stood before him; The judgment was set,
And the books were opened

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

21 משא"כ שרפים עומדים ממעל לו

בכתב"ד זה המילים הפותחות "לא כמו השרפים העומדים ממעל לו" מופיעות בסוגריים.

הערת קה"ת

בבוכ 284 כב, ב. תי' אלו באים בסוגריים.

22 שרפים עומדים ממעל לו

"שרפים עומדים ממעל לו". השרפים גבוהים מן האופנים, ואינם מקדשים ב"רעש הגדול" שלהם.

Isaiah 6:2 ישעיהו ו' ב'

שָׁרְפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפִים שֵׁשׁ כְּנָפִים לְאַחַד בְּשָׂתִים יִכְסֶּה פָּנָיו
וּבְשָׂתִים יִכְסֶּה רִגְלָיו וּבְשָׂתִים יַעֲוֹפֶה:

Above Him stood the seraphim; each one had six wings:
with twain he covered his face and with twain he covered his
feet, and with twain he did fly

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישע"ו, ב.

23 הארץ וכל אשר עלי

"אתה עשית את השמים... את הארץ ואת כל אשר עליה". הנמוך שנבנראים, שעליו להתעורר ביתר שאת לביטול היש.

Nehemiah 9:6 נחמיה ט' ו'

אַתָּה־הוּא ה' לְבָדָךְ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם וְכָל־צָבָאָם
הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיָּמִים וְכָל־אֲשֶׁר בָּהֶם וְאֶתָּה מְחִיָּה אֶת־כָּל־כֶּלֶם וְצָבָא
הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִּים:

Thou art the L-RD, even Thou alone; Thou hast made heav-
en, the heaven of heavens, with all their host, the earth and
all things that are thereon, the seas and all that is in them,
and Thou preservest them all; and the host of heaven wor-
shippeth Thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

נחמ"ו, ט, ו'.

24 אדי שפתי תפתח . . ופי יגיד תהלתך

"ה', שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך" — הפסוק הנאמר לפני תפילת שמונה עשרה.

Psalms 51:17 תהילים נ"א:י"ז

אֲדִי־נִי שִׁפְתֵי תִפְתָּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ:

O L-rd, open Thou my lips; and my mouth shall declare Thy
praise

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

השכינה". אדמו"ר הזקן אומר שאפילו שכר זה הוא רק מדרגת מלכות.

Berakhot 17a:12 ברכות י"ז א"ב

מִרְגְּלָא בְּפִימִיה דְּרַב: לֹא פְעוּלָם הָזָה הָעוּלָם הִבָּא. הָעוּלָם הִבָּא אִין בּו
לֹא אָכִילָה וְלֹא שָׁתִיָּה וְלֹא פְרִיָּה וְרִבְיָה וְלֹא מִשָּׂא וּמִתָּן וְלֹא קִנְיָה וְלֹא
שְׁנָאָה וְלֹא תַחֲרוּת, אֲלֵא צְדִיקִים יוֹשְׁבִין וְעִטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנִהְיִים
מִזֵּיו הַשְׂכִּינָה, שְׁנֵאמַר: "וַיַּחֲזֹו אֶת הָאֱלֹקִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ".

It was a favourite saying of Rab : Not like this world is the
world to come. In the world to come there is neither eating
nor drinking; no procreation of children or business trans-
actions; no envy or hatred or rivalry ; but the righteous sit
enthroned, their crowns on their heads, and enjoy the lustre
of the Shekinah; as it is said, "And they beheld G-d, and did
eat and drink" (Exod. xxiv. II)

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A.
Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת

ברכות יז, א.

17 מי לי בשמים

"מי לי בשמים, ועמך לא חפצתי בארץ". האהבה המבוקשת היא לה' עצמו, ולא לשום עולם או שכר.

Psalms 73:25 תהילים ע"ג:כ"ה

מִי־לִי בִשְׁמִיִּם וְעִמָּךְ לֹא־חִפְצָתִי בָאָרֶץ:

Whom have I in heaven but Thee? And beside Thee I desire
none upon earth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים עג, כה.

18 כלה שארי ולבבי

"כלה שארי ולבבי, צור לבבי וחלקי אלקים לעולם". זהו הכיסופים של אהבה שאין לה גבול.

Psalms 73:26 תהילים ע"ג:כ"ו

כָּלָה שְׁאָרִי וּלְבָבִי צוּר־לִבִּי וְחֶלְקִי אֱלֹקִים לְעוֹלָם:

My flesh and my heart faileth; But G-d is the rock of my
heart and my portion for ever

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים עג, כו.

19 ובכל מאדך

"ואהבת את הוי' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך". "בכל מאדך" מתפרש כאהבה שלמעלה ממידה, ו"בכל נפשך" כמסירות הנפש שמושכת את ה"הרה" העליון.

Deuteronomy 6:5 דברים ו' ה'

וְאַהֲבַתְּ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל־לִבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדְךָ:

And thou shalt love the L-RD thy G-d with all thy heart, and
with all thy soul, and with all thy might

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

20 אלף אלפין ורבו רבבן

חזונו של דניאל על בית הדין של מעלה: "אלף אלפים משרתים אותו, ורבבות רבבות עומדים לפניו". הביטוי מתאר את ריבוי המלאכים, שכל

תהלים נא, יז.

25 כפה עליהם הר כגיגית

במעמד הר סיני, אומרת הגמרא, הקדוש ברוך הוא כפה על ישראל את ההר כגיגית. המאמר מפרש זאת כ"הר" עליון היורד מלמעלה על האדם העולה.

Shabbat 88a:5 שבת פ"ח א:ה'

"ויתיצבו בתחתית ההר", אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שקפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו — שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב: מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא: אף על כן הדור קבלוה בימי אחשורוש, דכתיב: "קצמו וקבלו תיהודים" — קיימו מה שקיבלו כבר.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

Avodah Zarah 2b:15 עבודה זרה ב' ב:ט"ו

דכתיב: "ויתיצבו בתחתית ההר", ואמר רב דימי בר חמא: מלמד שקפה הקדוש ברוך הוא הר כגיגית על ישראל, ואמר להם: אם אתם מקבלין את התורה — מוטב, ואם לאו — שם תהא קבורתכם!

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

Zohar III, 125a זח"ג קכה, א

הערת קה"ת

שבת פח, א. ע"ז ב, ב. זח"ג קכה, א.

26 לאתדבקא רוחא ברוחא

שם מדבר אדמו"ר הוקן על איחוד הנשמות עם אין סוף באמצעות "נשיקות", שהן "חיבוק רוחא ברוחא", כמו "ישקני מנשיקות פיהו": קשירת דיבורו של האדם בדבר ה', שהיא ההלכה.

הערת קה"ת

(עי' ש"ש פמ"ה). זח"א (כב, א. מב, א. קפד, א). [כ].

27 לאתדבקא רוחא ברוחא

בהשוואה בין משה ליעקב, הוזהר מתאר כיצד רוחו של משה, כשיצאה מן העולם, עלתה ודבקה למעלה, בדרגה העליונה הנקראת יובל. הערת קה"ת מצטטת זאת בעניין דבקות רוח ברוח.

Zohar, Bereshit 13:153-14:164 ספר הוזהר, בראשית י"ג:קנ"ג-

י"ד:קס"ד

28 לאתדבקא רוחא ברוחא

בתיאור היכלות התפילה, הוזהר מתאר כיצד תפילתו של צדיק עולה, עד שרוח אחת נכללת ברוח העליונה שמעליה.

Zohar, Bereshit 64:70-65:81 ספר הוזהר, בראשית ס"ד:ע-ס"ה:פ"א

29 לאתדבקא רוחא ברוחא

כאן מפרש הוזהר את "ישקני" (שיר השירים ח, א) כ"לדבוק רוח ברוח" — האיחוד הקרוב ביותר של הנשמה עם ה'.

Zohar, Vayeshev 10:102-12:112 ספר הוזהר, וישב י":ק"ב-י"ב:ק"ב

According to another explanation, the phrase "as my brother" refers to Joseph, who was in the relation of a brother towards the Shekinah, with whom he was intimately associated—"that sucked the breast of my mother", this expresses the perfect affection between them; "when I should find thee without", to wit, in exile, in a strange land, "I would kiss thee", so that spirit should join spirit; "yea, and none would despise me", despite my dwelling in a strange land

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

30 והיו הדברים האלה

"והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך". דברי התורה באים מה עצמו — מבחינת אנכי, "אני" — מלמעלה.

Deuteronomy 6:6 דברים ו:ו'

וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם עַל-לִבְּךָ:

And these words, which I command thee this day, shall be
upon thy heart

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דברים ו, ו.

31 כי כולם בחכמה עשית

"מה רבו מעשיך הוי', כולם בחכמה עשית". מאחר שכל הבריאה באה מחכמה, ההבחנה של התורה חייבת להיות הביטול שבחכמתה.

Psalms 104:24 תהילים ק"ד:כ"ד

מַה־רְבוּ מַעֲשֵׂיךָ ה' כָּל־מִן בְּחִכְמָה עָשִׂיתָ מְלֶאכֶה הָאָרֶץ קִנְיָנָה:

How manifold are Thy works, O L-RD! In wisdom hast Thou
made them all; The earth is full of Thy creatures

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

32 (כי כולם בחכמה . . לחכמת התורה

בכתב"ד זה המילים מ"כי כולם בחכמה עשית" ועד "חכמת התורה" מופיעות בסוגריים, והמילים החותמות, מ"רק זאת" ועד "שמן משחת קודש", אינן מופיעות בו.

הערת קה"ת

בבזך 284 נמצא זה בסוגריים. ומתי "אלא . . קדש" ליתא שם.

33 רמ"ח מ"ע . . רמ"ח אברים דמלכא

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ראה ת"ז ת"ל.

34 רמ"ח איברים דמלכא

בתיקון ל' מתוארות רמ"ח המצוות כציווי של ה' ב"כל איבר ואיבר של המלך", ומוסבר בו הביטוי "אשר קדשנו" שבכרכה על המצוות.

Tikkunei Zohar 74a:8 תקוני הוזהר ע"ד א:ח'

ועוד מצווה דא עמודא דאמצעייתא, דאיהו מצווה מסטרא דאבא דאיהו ראש, ומסטרא דאימא דאיהו אש"ר, והכי צדיק מצווה ועושה מתרנייהו, ובגין דא אתמר על תרנייהו אשר קדשנו, אמא קדשנו ואבא צונו, על מאן על שכינתא מתא, דאיהו פטר כל רחם, פתיחו דרחם, דאיהו רמ"ח פקודין, איהו מצות יהוה בכל אבר ואבר דמלכא, איהו מצווה, ועוד אשר קדשנו מסטרא דאבא

Tikkunei Zohar - Vocalized (Public Domain)

35 מה הוא רחום

מאמרו של אבא שאול: "הוי דומה לו: מה הוא חנון ורחום, אף אתה היה חנון ורחום". הנשמה שהועלתה באמצעות המצוות נעשית דומה לה'.

Shabbat 133b שבת קל"ג ב

36 ותרם כראם קרני

"הרמת את קרני כראם; בלותי בשמן רענן". הנשמה מתרוממת ונמשחת ב"שמן" של חכמת התורה.

Psalms 92:11 תהילים צ"ב:י"א

וּתְרַם כְּרָאִים קִרְנֵי בְלֹתִי בְשֶׁמֶן רַעְנָן:

42 ועשיתם אתם כתיב

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).
הערת קה"ת
זח"ג (ק"ג, א). [כ].

43 ועשיתם אתם כתיב

הזוהר דורש את הפסוק "ועשיתם אותם" כאילו נכתב "אתם": מי שמקיים את המצוות, כאילו "עשה" אותו למעלה. אדמו"ר הזקן משתמש בכך כדי להסביר את התלבשות אור אין סוף שנמשך על ידי מעשי האדם.

Zohar, Bechukotai 2:12-4:19 ספר זוהר, בחקותי ב' י"ב-ד': י"ט
AND YE SHALL DO (MAKE) THEM. After walk and "keep"
have been mentioned, why does it also say "do"? Because he
who "keeps" the precepts of the Law and "walks" in G-d's
ways, if one may say so, "makes" Him who is above. Also it
says, "You shall make them", because the two aspects (of
statute and judgement) are both aroused through you and
'join together so that the Holy Name is consummated'
The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

44 "ועשית ציצן זהב טהור, ופתחת עליו פתוחי חותם: קודש להוי". זהו שם
המאמר שאליו מתייחסת ההערה שבסוגריים.

Exodus 28:36 שמות כ"ח:ל"ו
ועשית ציצן זהב טהור ופתחת עליו פתוחי חתם קדש לה'
And thou shalt make a plate of pure gold, and engrave upon
.it, like the engravings of a signet: HOLY TO THE L-RD
Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

45 וירד ה' על הר סיני

"וירד הוי' על הר סיני". מתן תורה הוא ירידת ה' מלמעלה, ה"חותם
השקוע".

Exodus 19:20 שמות י"ט:כ'
וירד ה' עליהר סיני אל־ראש ההר ויקרא ה' למשה אל־ראש ההר ויעל
משה:

And the L-RD came down upon mount Sinai, to the top of
the mount; and the L-RD called Moses to the top of the
.mount; and Moses went up
Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

46 תפילין של יד דמיושב

הזוהר מקביל בין תפילה בישיבה לתפילין של יד, ובין תפילה בעמידה
לתפילין של ראש.

Zohar III, 120b זח"ג כב, ב
הערת קה"ת
זח"ג כב, ב. רמ"א שו"ע או"ח סכ"ה ס"א. שו"ע אדה"ז סכ"ה, סכ"ז.

47 תפילין של יד דמיושב

הרמ"א מביא את הדעה, בשם הזוהר, שלפיה מניחים תפילין של יד בישיבה
ותפילין של ראש בעמידה, ומציין שהמנהג בארצותינו היה להניח את שתיהן
בעמידה.

Shulchan Arukh, Orach Chayim 25:11 שולחן ערוך, אורח חיים
כ"ה: י"א

אחר שקשר של יד על הזרוע יניח של ראש קודם שיכרוך הרצועה סביב
הזרוע ויש מי שאומר שאסור להוציא תפלה של ראש מהתיק עד שתהא
תפלה של יד מונחת: הגה ואף אם שניהם לפניו חוץ לתיק לא יתקן
לפתוח התפלה של ראש עד אחר הנחה של יד [מהרי"א ומהרי"י בן

But my horn hast Thou exalted like the horn of the wild-ox; I
.am anointed with rich oil

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)
הערת קה"ת
תהלים צב, יא.

37 רוממות א-ל בגרונם

"רוממות ה' בגרונם, וחרב פיפיות בידם". כשהפסוק נאמר בפסוקי דזמרה,
הוא נעשה לדימוי של שבח ש"גוים" את מה שמתנגד לקדושה.

Psalms 149:6 תהילים קמ"ט:ו'
רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם:

Let the high praises of G-d be in their mouth, And a two-
edged sword in their hand

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)
הערת קה"ת
תהלים קמט, ו.

38 קדוש הוי' צבאות

קריאת המלאכים "קדוש, קדוש, קדוש הוי' צבאות", הנאמרת בכרכות
קריאת שמע. אדמו"ר הזקן מפרש אותה כאומרת שה' גם כשהוא נמשך אל
תוך צבאותיו, נותר קדוש ונבדל.

Isaiah 6:3 ישעיהו ו':ג'
וקרא זה אליזה ואמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כליהא רץ
כבודו:

And one called unto another, and said: Holy, holy, holy, is
.the L-RD of hosts; The whole earth is full of His glory

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסקה 3

39 לאו דאית לך צדק ידיעא

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).
הערת קה"ת
ת"ז בהקדמה (פתח אלי').

40 לאו דאית לך צדק ידיעא

בתפילתו של אליהו ("פתח אליהו"), בתחילת תיקוני זוהר: "אין לך צדקה
ידועה, שהיא דין, ולא צדק ידוע, שהוא רחמים, ולא אחת ממדות אלו
כלל". ה' כפי שהוא בעצמותו נמצא למעלה מכל מדה.

Tikkunei Zohar 17b:5-7 תיקוני זוהר י"ז ב:ה-ז'
אבל לאו דאית לך צדק ידיעא דאיהו דין. ולא משפט ידיע' דאיהו
רחמי ולא מכל אליו מדות כלל. קום רבי שמעון ויתחדשון מלין על
ידך דהא רשותא אית לך (נ"א אתיהיב לך) לגלאה רזין טמירין על ידך
מה דלא אתיהיב רשו לגלאה לשום בר נש עד כען. קם רבי שמעון
פתח ואמר לך יי הגדולה והגבורה וכו'

Constantinople, 1740 (CC-BY-NC)

41 כל העוסק בתורה

הקטע מסביר שכאשר אדם לומד תורה, שהיא חכמתו ורצונו של ה' ללא
העלם, ההעלמות מתבטלות ודיבורו בתורה הוא דבר ה' עצמו המדבר בו,
כמאמר "אני המשנה המדברת בפיו". בהערה נאמר שמקורו של מאמר זה
מצוין שם.

הערת קה"ת
נסמן לעיל מא, א.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

52 וּמִלְדוּתֶיךָ וּמִכֹּרֶתֶיךָ בְּיוֹם הַיּוֹלָדֶת

יחזקאל מתאר את "לידת" ישראל: "ומלדוּתֶיךָ בְּיוֹם הַיּוֹלָדֶת אוֹתָךְ". בהערת קה"ת מצוין שהמילה "מוצאך" אינה מופיעה בפסוק הזה, אלא בפסוק שלפניו.

Ezekiel 16:4 יחזקאל ט"ז:

וּמִלְדוּתֶיךָ בְּיוֹם הַיּוֹלָדֶת אוֹתָךְ לֹא־כָרַת שָׁרָךְ וּבְמִים לֹא־רָחַצְתָּ לְמַשְׁעֵי וְהַמֶּלֶחַ לֹא הִמְלַחְתָּ וְהַחֶמֶל לֹא חֶמְלָתָּ:

And as for thy nativity, in the day thou wast born thy navel was not cut, neither wast thou washed in water for cleansing; thou was not salted at all, nor swaddled at all

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

יחזקאל טז, ד, ושם תי "ומכורותיך" ליי. [כ]. [וראה שם ג].

53 אִם הַבָּנִים שִׂמְחָה

"מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה". אדמו"ר הזקן מביא פסוק זה בהקשר של השמחה במצווה, כאשר האהבה "נולדת" ומתגלית.

Psalms 113:9 תהילים קי"ג:

מוֹשִׁיבֵי עֲקֵרֶת תִּבְרִית אִם־הַבָּנִים שִׂמְחָה הִלְלוּ־יָקָה:

Who maketh the barren woman to dwell in her house As a joyful mother of children. Hallelujah

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

54 תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ

"תחת אשר לא עבדת את הוי' אלקיך בשמחה ובטוב לבב". בעבודת ה' ללא אהבה גלויה חסרה השמחה. (בהערת קה"ת מצוין פרק כ, ונראה שזו טעות דפוס במקום פרק כה.)

Deuteronomy 28:47 דברים כ"ח:מ"ז

תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עֲבַדְתָּ אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מֶרֶב כָּל:

because thou didst not serve the L-RD thy G-d with joyfulness, and with gladness of heart, by reason of the abundance of all things

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

55 תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ כֹּי בִשְׂמִינָה

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

דברים כ, מז.

56 כִּי לֹא מִכָּל מִדּוֹת

בתפילתו של אליהו נאמר שה' "אינו מכל המדות הללו כללי". גם רחמים הם מידה, ולכן אין סוף מאמץ אותם רק כמענה לאדם.

Tikkunei Zohar 17b:5-7 תקוני זוהר י"ז ב:ה-ז'

אבל לאו דאית לך צדק ידיעא דאיהו דין. ולאו משפט ידיע' דאיהו רחמי ולאו מכל אליו מדות כלל. קום רבי שמעון ויתחדשון מלין על ידך דהא רשותא אית לך (נ"א אתיהיב לך) לגלגלא רזין טמירין על ידך מה דלא אתיהיב רשו לגלגלא לשום בר נש עד כען. קם רבי שמעון פתח ואמר לך יי הגדולה והגבורה וכו'

Constantinople, 1740 (CC-BY-NC)

57 כֵּן צִדְקָה לַחַיִּים

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

חביב] יש מי שכי' להניח של יד מיושב ושל ראש מעומד [אגור בשם הזהר סיי פ"ד] ובמדינות אלו לא נהגו כן אלא שתיהן מעומד:

Maginei Eretz: Shulchan Aruch Orach Chaim, Lemberg, 1893 (Public Domain)

48 תְּפִלִּין שֶׁל יָד דְּמִיּוּשָׁב

בחיבור ההלכה שלו מביא אדמו"ר הזקן את הדעה שמניחים תפילין של יד בישיבה, מהטעם המבואר בוורה; הוא מציין שהמנהג המקומי הוא לעמוד בהנחת שתיהן, ומורה להניח את התפילין על הזרוע בישיבה, ולברך ולקשור בעמידה.

Shulchan Arukh HaRav, Orach Chayim 25:27 שולחן ערוך הרב, אורח חיים כ"ה:כ"ז

יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁיֵּנִיחַ הַתְּפִלִּין שֶׁל יָד מְיֻשָּׁב וְהַתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ מְעֻמָּד, מִטַּעַם שֶׁנִּתְבָּאָר בְּזוֹהַר. אֲכַל בְּמִדִּינוֹת אֵלּוּ נוֹהֲגִין לְהִנִּיחַ שְׁתֵּיהֶן מְעֻמָּד. (וַיֵּרָא שְׂמִים יוֹצֵא אֶת קֶלֶם) וְלִכְתּוּבָה טוֹב לָנֶהֱג שֶׁתִּהְיֶה הַהֲנָחָה עַל הַקִּבְרֶת מְיֻשָּׁב, וְהַקִּבְרָה וְהַקְשִׁירָה עַל הַקִּבְרֶת יִהְיֶה מְעֻמָּד, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר בְּסִימָן ח שֶׁכָּל בְּרִכּוֹת הַמִּצְוֹת צָרִיךְ לְבָרֵךְ מְעֻמָּד:

Vocalized Edition - Kehot Publication Society (CC-BY-NC)

49 קֹדֶשׁ לִי כָל בְּכוֹר

"קדש לי כל בכור", פתיחת הפרשה הראשונה שבתפילין. ה"בכור" הוא חכמה, הראשונה.

Exodus 13:2 שמות י"ג:ב'

קֹדֶשְׁלִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל־יֶרֶחַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶדָם וּבִבְהֵמָה לִי הוּא:

Sanctify unto Me all the first-born, whatsoever opens the womb among the children of Israel, both of man and of 'beast, it is Mine

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות יג, ב.

50 לִמְעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה'

"כדי שתהיה תורת הוי' בפיר" — מאותו פרק ראשון של התפילין. אדמו"ר הזקן מפרש זאת כתורה, שמקורה בחכמה, הנמשכת מלמעלה אל תוך הפה.

Exodus 13:9 שמות י"ג:ט'

וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ כִּי בְּיַד תִּזְקֶה הוֹצֵאָהּ ה' מִמִּצְרַיִם:

And it shall be for a sign unto thee upon thy hand, and for a memorial between thine eyes, that the law of the L-RD may be in thy mouth; for with a strong hand hath the L-RD brought thee out of Egypt

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 4

51 וּמִכֹּרֶתֶיךָ

"מכורותיך ומולדתיך מארץ הכנעני". המילה "מכורותיך" מופיעה בפסוק הזה.

Ezekiel 16:3 יחזקאל ט"ז:

וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי ה' לִירוּשָׁלַם מִכְרֹתֶיךָ וּמִלְדוּתֶיךָ מֵאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֲבִיךָ הָאֱמֹרִי וְאִמְךָ הַחִתִּית:

and say: Thus saith the L-rd GOD unto Jerusalem: Thine origin and thy nativity is of the land of the Canaanite; the Amorite was thy father, and thy mother was a Hittite

משלי (יא, יט). [כ].

58 כן צדקה לחיים

"כן צדקה לחיים ומרדף רעה למותו". אדמו"ר הזקן מפרש את המילה "כן" כ"בסיס": הצדקה היא בסיס לחיי החיים.

Proverbs 11:19 משלי י"א:י"ט

כִּן-צִדְקָה לַחַיִּים וּמְרַדֵּף רָעָה לְמוֹתוֹ:

Stedfast righteousness tendeth to life; But he that pursueth evil pursueth it to his own death

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 5

59 חותם על זרועך

"שימני כחותם על לבך, כחותם על זרועך". החותם שעל הזרוע הוא תפילין של יד.

Song of Songs 8:6 שיר השירים ח:ו

שימני כחותם על־לִבִּי כחותם על־זְרוּעִי כִּי־עֵזָה כְּמוֹת אֶהְבֶּה קֶשֶׁה כְּשֹׁאוֹל קִנְיָה רֶשֶׁפִּיָּה רֶשֶׁפִּי אֵשׁ שְׁלֹהֶבֶתֶיהָ:

Set me as a seal upon thy heart, As a seal upon thine arm;
For love is strong as death, Jealousy is cruel as the grave;
The flashes thereof are flashes of fire, A very flame of the L-RD

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

60 שמאלו תחת לראשי

"ידו השמאלית תחת לראשי וימינו תחבקני". היד השמאלית מתייחסת כאן לחותם הראשון, העלייה מלמטה; החיבוק של היד הימנית יהיה החותם השני.

Song of Songs 2:6 שיר השירים ב:ו

שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני:

Let his left hand be under my head, And his right hand embrace me

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שה"ש ב, ו.

פסוקה 6

61 בחי חותם הבי שממטה למעלה

ההערה מפנה את הקורא לאור התורה על מסעי, בעניין החותם השני, שמלמטה למעלה הוא שקוע.

הערת קה"ת

ראה אור"ת מסעי ע' א'תג.

62 בד"ה יהודה אתה יודוך

שם מוסבר שההשתחויה היא ביטול מוחלט, בדומה למי שמשתחוה לפני מלך. מעלה זו של יהודה — הודאה — מתגלה רק לאחר שבאים תחילה המדרגות של ראובן, שמעון ולוי; לכן אי אפשר להתפלל תפילת שמונה עשרה בלי להקדים לה פסוקי דזמרה, ברכות קריאת שמע וקריאת שמע.

הערת קה"ת

תו"א מה, ג.

63 וסד"ה השמים כסאי הנ"ל

שם התורה שבכתב היא "שמים" והתורה שבעל פה היא "ארץ". התורה שבכתב מורכבת מאותיות שהן שמותיו של הקדוש ברוך הוא, ולכן לימודה נקרא "קריאה בתורה" — כאדם הקורא בשם, מלמעלה למטה; ואילו התורה שבעל פה פועלת מלמטה למעלה. זהו הרקע ל"קריאה בתורה" שבפסוקה 7.

הערת קה"ת

תו"א א, ג.

64 והלוואי שיתפלל כל היום

רבי יוחנן אמר: "הלוואי שאדם יתפלל כל היום כולו". אדמו"ר הזקן מפרש זאת כרושם המתמשך של הביטול שבתפילה.

Berakhot 21a:13 ברכות כ"א א:י"ג

ורבי אֶלְעָזָר אָמַר: סָפַק קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע סָפַק לֹא קָרָא — חוֹזֵר וְקוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע. סָפַק הִתְפַּלֵּל סָפַק לֹא הִתְפַּלֵּל — אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: וְלוֹאִי שִׁיתְפַּלֵּל אָדָם כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ.

R. Eleazar said : If one is in doubt whether he has read the Shema' or not, he should repeat it ; but if he is in doubt whether he has said the Tefillah or not, he need not repeat it.

But R. Johanan said: Would that a man could pray all day

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת

ברכות כא, א.

65 ונפשי כעפר לכל

מתוך התפילה שאמר מר בנו של רבינא בסיום תפילת שמונה עשרה שלו: "ותהי נפשי כעפר לכל". היא מתארת את הביטול שבא בעקבות התפילה.

Berakhot 17a:4 ברכות י"ז א:ד'

מר ברביה דרבינא כי הוה מסיים צלותיה אמר הקי: "אַלְקִי, נְצוֹר לְשׁוֹנִי מִרַע וּשְׁפֹתַי מִדְּבַר מִרְמָה, וְלִמְקָלִי נִפְשִׁי תְּדוּם, וְנַפְשִׁי כְּעָפָר לְכָל תְּהִיָּה. פֶּתַח לִפִּי בְּתוֹרָתְךָ, וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוּף נַפְשִׁי. וְתַצִּילֵנִי מִפְּנֵעַ רָע, מִצָּר הָרַע, וּמֵאִשָּׁה רָעָה, וּמִכָּל רָעוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת לְבָא בְּעוֹלָם. וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מִהֲרֵה הַפֵּר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבוֹתָם. יְהִי לְרַצּוֹן אֲמִרִי כִּי וְהִגִּיז לִבִּי לְפָנֶיךָ ה' צוּרִי וְגֹאֲלִי".

Mar b. Kabina used to add at the conclusion of his prayer : O my G-d ! (Guard my tongue from evil and my lips from speaking guile ; and to such as curse me let my soul be dumb, yea, let my soul be unto all as the dust. Open my heart to Thy Torah, and let my soul pursue Thy commandments. And do Thou deliver me from mishap, from the evil impulse, and from an evil woman and all evil which breaks ... forth to come upon the world

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

66 בטל רצונך

"בטל רצונך מפני רצוננו". ההפך מיש שאינו יכול לבטל את עצמו.

Pirkei Avot 2:4 משנה אבות ב:ד'

הוא הנה אומר, עשה רצוננו כרצונך, כדי שיעשה רצונך כרצוננו. בטל רצונך מפני רצוננו, כדי שביטול רצון אחרים מפני רצונך. הלל אומר, אל תפרש מן הצבור, ואל תאמין בעצמך עד יום מותך, ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמע, שסופו להשמע. ואל תאמר לקשאפנה אשנה, שמא לא תפנה:

And as for Me, this is My covenant with them, saith the L-RD; My spirit that is upon thee, and My words which I have put in thy mouth, shall not depart out of thy mouth, nor out of the mouth of thy seed, nor out of the mouth of thy seed's seed, saith the L-RD, from henceforth and for ever
Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

72 עוטה אור כשלמה

”עוטה אור כשלמה”. חכמה היא הלוש של אור אין סוף.

Psalms 104:2 תהלים ק”ד:ב

עֲטֵה-אֹר כְּשֶׁלֶמָה נוֹטָה שָׁמַיִם כִּפְרִיעָה:

Who coverest Thyself with light as with a garment, who stretchest out the heavens like a curtain

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה”ת

תהלים קד, ב.

73 כי עין בעין יראו

”כי עין בעין יראו בשוב הוי ציון”. התגלות ללא הסתר.

Isaiah 52:8 ישעיהו נ”ב:ח

קול צִפְיָה נִשְׁאָר קול יִחְדּוּ יִרְנְנוּ כִּי עֵין בְּעֵין יִרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן:

Hark, thy watchmen! they lift up the voice, Together do they sing; For they shall see, eye to eye, The L-RD returning to Zion

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה”ת

ישעיי נב, ח.

74 חשף ה' את זרוע קדשו כו וראו כל אפסי ארץ

”חשף הוי את זרוע קדשו לעיני כל הגוים, וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקיני”.

Isaiah 52:10 ישעיהו נ”ב:י

חֲשַׁף Havaayah אֶת-זְרוּעַ קִדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָל-הַגּוֹיִם וַיֵּרְאוּ כָל-אֲפִסֵּי-אֶרֶץ אֶת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ:

The L-RD hath made bare His holy arm In the eyes of all the nations; And all the ends of the earth shall see The salvation of our G-d

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה”ת

ישעיי נב, י.

75 לעיני הגוים גלה צדקתו

”הודיע הוי ישועתו, לעיני הגוים גילה צדקתו”. דימוי נוסף להתגלות גלויה.

Psalms 98:2 תהלים צ”ח:ב

הוֹדִיעַ ה' יְשׁוּעָתוֹ לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גִּלָּה צִדְקָתוֹ:

The L-RD hath made known His salvation; His righteousness hath He revealed in the sight of the nations

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

76 וימינו תחבקני

”שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני”. החיבוק של יד ימין הוא ההתגלות הגלויה של החותם השני.

Song of Songs 2:6 שיר השירים ב:ו

שְׁמָאלוֹ תַּחַת לְרָאשִׁי וַיְמִינִי תַּחְבֶּקֵנִי:

He used to say: do His will as though it were your will, so that He will do your will as though it were His. Set aside your will in the face of His will, so that he may set aside the will of others for the sake of your will. Hillel said: do not separate yourself from the community, Do not trust in yourself until the day of your death, Do not judge your fellow man until you have reached his place. Do not say something that cannot be ... not be

Torat Emet 357 (Public Domain) • Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY)

67 שמי עם י”ה ש”ה

הקטע מסביר שרוב הסייגים מדברי חכמים הם בתחום מצוות לא תעשה, משום שלמצוות לא תעשה יש תרון על מצוות עשה. הוא מביא את הדרשה המקבילה בין ”זכר” עם ו”ה — רמ”ח — לבין ”שמי” עם י”ה — שס”ה.

הערת קה”ת

נסמן לעיל ז, א.

68 אותותינו לא ראינו

”אותותינו לא ראינו, אין עוד נביא”. קינה על ההסתר שבגלות.

Psalms 74:9 תהלים ע”ד:ט

אוֹתוֹתֵינוּ לֹא-רָאִינוּ אֵין-עוֹד נְבִיא וְלֹא-אֲתָנוּ יָדַע עַד-מָה:

We see not our signs; There is no more any prophet; Neither is there among us any that knoweth how long

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה”ת

תהלים עד, ט.

69 ולא יכנף עוד מוריך

”ולא יכנף עוד מוריך, והיו עיניך רואות את מוריך”. ההתגלות הגלויה של העתיד.

Isaiah 30:20 ישעיהו ל:כ

וְנָתַן לָכֶם אֲדֹנָיִי לֶחֶם צָר וּמִמֶּם לֶחֶץ וְלֹא-יִכְנֶנִּי עוֹד מוֹרִיךְ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רְאוּת אֶת-מוֹרִיךְ:

And though the L-rd give you sparing bread and scant water, Yet shall not thy Teacher hide Himself any more, But thine eyes shall see thy Teacher

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה”ת

ישעיי ל, כ.

פסוקה 7

70 ודברי אשר שמתני בפוך

המראה מקום של קה”ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה”ת

ישעיי (סוסי”נט). [כ].

71 ודברי אשר שמתני בפוך

”רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתני בפוך לא ימוש מפוך”. דבר ה’ המלוכש בתורה שאדם לומד.

Isaiah 59:21 ישעיהו נ”ט:כ”א

וְאֵנִי וְזֹאת בְּרִיתִי אֲמַר ה' רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְדִבְרֵי אֲשֶׁר-שָׁמַעְתִּי בְּפִיךָ לֹא-יִמּוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי וּמִפִּי וְרַע וְרַע אֲמַר ה' מַעַתָּה וְעַד-עוֹלָם:

81 דיוקנא אשתאר כך

בסוף הדף מתחיל רבי אלעזר לדרוש את "שימני כחותם על לבך" כביטוי לאהבת כנסת ישראל לקדוש ברוך הוא.

Zohar, Vayechi 71:731-72:742 ספר זוהר, ויחי ע"א:תשל"א- ע"ב:תשמ"ב

When they cleave to one another, in the fullness of her affection she says: "Set me as a seal upon thine heart." For, as the impress of a seal remains even after the seal is removed, so, says the Community of Israel, I shall cleave to thee, even though I am removed from thee and go into captivity. Hence, "Set me as a seal upon thy heart" in order that my likeness may remain upon thee like the impress of a seal

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

82 וימינו תחבקני

"שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני". החיבוק נותר גם מאחור.

Song of Songs 2:6 שיר השירים ב:ו

שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני:

Let his left hand be under my head, And his right hand embrace me

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

83 הלואי שיתפלל אדם כל היום

"הלואי שאדם יתפלל כל היום", מתפרש כאן כרושם המתמשך של התפילה.

Berakhot 21a:13 ברכות כ"א א"יג

ורבי אלעזר אמר: ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא — חוזר וקורא קריאת שמע. ספק התפלל ספק לא התפלל — אינו חוזר ומתפלל. ורבי יוחנן אמר: ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו.

R. Eleazar said : If one is in doubt whether he has read the Shema' or not, he should repeat it ; but if he is in doubt whether he has said the Tefillah or not, he need not repeat it.

.But R. Johanan said: Would that a man could pray all day

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

84 ודף רמיה

אור התורה שם מצטט את הוזהר בדף רמיה: "דרך החותם היא, לאחר שנדבק במקום אחד, אף על פי שמסירים אותו משם, רישומו נשאר באותו מקום ואינו מסתלק ממנו".

הערת קה"ת

"ארחיה דחותם כיון דאדבק באתר חד אע"ג דאתעדי מינה הא אשתאר רשימו בההיא אתר ולא אעדי מינה כו" — אוה"ת שה"ש כרך ב ע' תשל.

85 אשה כי תזריע . . אשה מזרעת תחלה

"כי תזריע וילדה זכר". הפסוק נקרא כמשל לעבודת ה' השקועה מלמטה, הממשיכה את החותם המורם מלמעלה.

Leviticus 12:2 ויקרא י"ב:ב

דבר אל-בני ישראל לאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דוטה תטמא:

Speak unto the children of Israel, saying: If a woman be delivered, and bear a man-child, then she shall be unclean seven days; as in the days of the impurity of her sickness shall she be unclean

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

Let his left hand be under my head, And his right hand embrace me

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שה"ש ב, ו.

77 וצריך להיות מוקף גויל

התלמוד פוסק שכל אות צריכה להיות מוקפת בקלף מכל ארבעת צדדיה, אחרת הכתיבה פסולה.

Menachot 29a:17-18 מנחות כ"ט א"יז-י"ח

אמר רב יהודה אמר רב לא נצרכה אלא לקוצה של יוד והא נמי פשיטא אלא לכאידך דרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב כל אות שאין גויל מוקף לה מארבע רוחותיה פסולה אמר אשיאן בר נדבך משמיה דרב יהודה ניקב תוכו של ה"י כשר יריכו פסול א"ר זירא לדידי מפרשה לי מיניה דרב הונא ורבי יעקב אמר לדידי מפרשה לי מיניה דרב יהודה ניקב תוכו של ה"י כשר יריכו אם נשתיר בו כשיעור אות קטנה כשר ואם לאו פסול

Wikisource Talmud Bavli (CC-BY-SA)

הערת קה"ת

מנחות כט, א.

פסקה 8

78 שימני כחותם על לבך כי עזה כמות אהבה

"שימני כחותם על לבך... כי עזה כמות אהבה". האהבה נמשלה לקשר שבין הנשמה לגוף, שקשה לנתקו.

Song of Songs 8:6 שיר השירים ח:ו

שימני כחותם על-לִבִּי כחותם על-זרועי כיעצה כמות אהבה קשה כשאל קנאה רשפיה רשפי אש שלהבתיה:

Set me as a seal upon thy heart, As a seal upon thine arm; For love is strong as death, Jealousy is cruel as the grave; The flashes thereof are flashes of fire, A very flame of the L-RD

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

79 דאזל אנה ואנה

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

זח"ב (קיד, א). ושם בח"א (רמד, סע"ב. רמה, רע"א). [כ].

80 דאזיל אנה ואנה

הוזהר מסביר את "שימני כחותם": לאחר שחותם נלחץ על מקום כלשהו, הוא משאיר בו את כל צורתו, אף שהחותם עצמו נע לכאן ולכאן; לכן מבקשת כנסת ישראל שדמותה תישאר חקוקה בו בכל מקום שאליו תלך.

Zohar, Mishpatim 3:364-370 ספר זוהר, משפטים ג':שס"ד-ש"ע

From now on ye shall know that the evil side has no power over you; and that I, Jebba the Ancient, have stood before you to utter these words.' The two Rabbis stood before him dumbfounded, like men waking out of their sleep. Then they prostrated themselves before him, and so remained, speechless and awestruck. After a while they wept. Finally R. Hiya found his voice again, and spake, saying: ' "Set me as a seal upon thy heart, as a seal upon thine arm; for love is ... strong as

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

תהיה. פתח לפי בתורתך, ובמצותיך תרדוף נפשי. ותצילני מפגע רע, מיצר הרע, ומאשה רעה, ומכל רעות המתרגשות לבא בעולם. וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואליי.

Mar b. Kabina used to add at the conclusion of his prayer : O my G-d ! (Guard my tongue from evil and my lips from speaking guile ; and to such as curse me let my soul be dumb, yea, let my soul be unto all as the dust. Open my heart to Thy Torah, and let my soul pursue Thy commandments. And do Thou deliver me from mishap, from the evil impulse, and from an evil woman and all evil which breaks ... forth to come upon the world

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

90 והי יגי חשכי

"כי אתה נרי הוי, והוי יגיה חשכיי". כל הטוב שבאדם הוא אור המתקבל מלמעלה.

II Samuel 22:29 שמואל ב כ"ב:כ"ט

כי־אתה נִירִי Havayah וְנִירִי חֲשָׁכִי:

For Thou art my lamp, O L-RD; And the L-RD doth lighten my darkness

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ש"ב כב, כט.

91 כי מי גדול כוי ומי גוי גדול

"כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו". זהו אחד הפסוקים שלדברי הגמרא מופיעים בתפילין של ה'.

Deuteronomy 4:7 דברים ד:ז

כי מִי־גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ אֱלֹקִים קְרֹבִים אֵלָיו כִּהְיֶה אֱלֹקֵינוּ כְּכָל־קְרָאנוּ אֵלָיו:

For what great nation is there, that hath G-d so nigh unto ?them, as the L-RD our G-d is whensoever we call upon Him

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דברים ד, ז-ח.

92 ומי גוי גדול

"ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים". גדולתם של ישראל ניכרת בתורה, שמקורה בחכמה.

Deuteronomy 4:8 דברים ד:ח

ומי גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים כְּכָל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם:

And what great nation is there, that hath statutes and ordinances so righteous as all this law, which I set before you ?this day

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

Niddah 31a:23-24 נדה ל"א:כ"ג-כ"ד

אמר רבי יצחק, אמר רבי אמי: אשה מזרעת תחילה — יולדת זכר, איש מזרע תחילה — יולדת נקבה, שנאמר: "אשה כי תזרע וילדה זכר". תנו רבנן: בראשונה היו אומרים — אשה מזרעת תחילה יולדת זכר, איש מזרע תחילה יולדת נקבה, ולא פירשו חכמים את הדבר, עד שבא רבי צדוק ופירשו: "אלה בני לאה אשר ילדה לעקב בפדן ארם ואת דינה בתו" — תלה הזכרים בנקבות ונקבות בזכרים.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

ויקרא יב, ב. נדה לא, א.

86 ותתצב אחותו מרחוק

"ותתצב אחותו מרחוק" — מרים משגיחה על משה. עמידה מרחוק היא עמדה של יראה.

Exodus 2:4 שמות ב:ד

ותתצב אחתו מרחק לדעה מה־יעשה לו:

And his sister stood afar off, to know what would be done to him.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות ב, ד.

87 נושאי כלי ה'

"היטהרו, נושאי כלי הוי". ישראל ככלי לאלוקות.

Isaiah 52:11 ישעיהו נ"ב:יא

סורו סורו צאו משם טמא אל־תגעו צאו מתוכה הברו נשאי כלי ה'

Depart ye, depart ye, go ye out from thence, Touch no unclean thing; Go ye out of the midst of her; be ye clean, Ye that bear the vessels of the L-RD

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישעיי נב, יא.

פסוקה 9

88 וצאצאיו חתם באות ברית קדש

מתוך הכרעה הנאמרת בברית מילה: "ואת זרעו חתם באות ברית קודש". הכרית היא חותם בכשר.

Shabbat 137b:7 שבת קל"ז ב:ז

והמברך אומר: "אשר קידש ידי מבטן, חוק בשארו שם, וצאצאיו חתם באות ברית קדש". על כן בשכר זאת אל חי תלקנו [צורנו], צנה להציל ידידות שארינו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו. ברוך אתה ה' כורת הברית."

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

שבת קלז, ב.

89 נפשי כעפר

"ונפשי כעפר לכל תהיה", מתפלתו של מר בנו של רבינא בסיום תפילת שמונה עשרה: הביטול שבהכנת האדם את עצמו.

Berakhot 17a:4 ברכות י"ז א:ד

מר בריה דרבינא כי הוה מסיים צלותיה אמר הכי: "אלקי, נצור לשוני מרע ושתותי מדבר מרמה, ולמקללי נפשי תדום, ונפשי כעפר לכל

93 השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל

"השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל". המאמר שאליו מפנה ההגהה מבאר פסוק זה.

Deuteronomy 26:15 דברים כ"ו:ט"ו

הַשְׁקִיפָה מִמַּעוֹן קֹדֶשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבֵרַךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָּנוּ כְּאִשֶּׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתֵּינוּ אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדֹבֶשׁ:

Look forth from Thy holy habitation, from heaven, and bless Thy people Israel, and the land which Thou hast given us, as Thou didst swear unto our fathers, a land flowing with milk and honey

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

94 חותמו של הקב"ה אמת

"חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת". המאמר מזהה חותם זה עם חכמה.

Shabbat 55a:12 שבת נ"ה א"ב

וְרִישׁ לְקִישׁ אָמַר: "תִּי" — סוּף חוֹתְמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, דָּאֻמֵּר רַבִּי חֲנִינָא: חוֹתְמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא "אָמֵת". (אָמַר) רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר נַחֲמָנִי [אֶמֶר]: אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁקִּיְמוּ אֶת הַתּוֹרָה כְּלָהּ מְאֹלָף וְעַד תִּי.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

95 ועיני בסשי"ב פרק ל"ה בהג"ה

בהגהה לפרק ל"ה מסביר אדמו"ר הוקן שגם אין סוף מתייחד עם אצילות רק לאחר שהוא מתלבש בחכמה, משום שהוא האחד האמיתי, יחיד ואין עוד מלבדו; וזוהי מדרגת החכמה.

Tanya, Likkutei Amarim 35 תניא, חלק ראשון; ליקוטי אמרים ל"ה

96 אותותינו לא ראינו

"את אותותינו לא ראינו". ההסתר של הזמן הזה, שבו ההמשכה באה מן החותם השקוע.

Psalms 74:9 תהילים ע"ד:ט

אוֹתוֹתֵינוּ לֹא־רָאִינוּ אִין־עוֹד נְבִיא וְלֹא־אֲתָנוּ יָדַע עַד־מָה:

We see not our signs; There is no more any prophet; Neither is there among us any that knoweth how long

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

97 כי עין בעין יראו

"כי עין בעין יראו". הגילוי הגלוי של הזמן העתידי לבוא, החותם המורם.

Isaiah 52:8 ישעיהו נ"ב:ח

קוֹל צִפְּנִיךָ נִשְׁאָר קוֹל יִחְדּוֹ יִרְנְנוּ כִּי עֵין בְּעֵין יֵרָא וְכִשּׁוֹב ה' צִיּוֹן:

Hark, thy watchmen! they lift up the voice, Together do they sing; For they shall see, eye to eye, The L-RD returning to Zion

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

98 הגמרא: כנסת ישראל ביקשה פעמיים שלא כראוי — שה' יבוא "כמטרי" ושהיא תושם "כחותם"; וה' השיב כראוי: "אהיה כטלי" ויעל כפיים חקותיה".

Taanit 4a:13 תענית ד' א"י

וְעוֹד שְׁאֵלָה שְׁלֹא כְּהִגְוֹן, אֲמַרְהָ לִפְנֵינוּ: רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם! "שִׁמְנִי כְּחוֹתֶם עַל לִבְךָ כְּחוֹתֶם עַל זְרוּעֶךָ", אָמַר לָהּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: בְּתִי, אֵת שׁוֹאֵלֶת דְּבַר שֶׁפְּעָמִים נִרְאָה וּפְעָמִים אֵינִי נִרְאָה, אָבֵל אֲנִי אֶעֱשֶׂה לָּךְ דְּבַר שֶׁנִּרְאָה לְעוֹלָם, שְׁנֵאֻמָּר: "הֵן עַל כַּפַּיִם חֻקְתִּיהָ".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

99 חסד דקשט

באידרא רבא נקראת החסד של עתיקא דעתיקין "חסד של אמת" — חסד לחיי הנפש ולא לחיי הגוף.

Zohar, Idra Rabba 15:134-17:147 ספר הזוהר, האדרא רבא ט"ו:קל"ד-י"ז:קמ"ז

100 המדרש מביא את אותה הוראה בהרחבה: הלב נראה לפעמים ולפעמים אינו נראה, ולכן ה' משיב שכפי שאדם אינו יכול לשכוח את כפות ידיו, כך לא ישכח את ישראל.

Shir HaShirim Rabbah 8:6:3 שיר השירים רבה ח':ו"ג

אָמַר רַבִּי אֵיבּוֹ שְׁנֵי דְּבָרִים שְׁאֵלּוּ יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְלֹא שְׁאֵלּוּ כְּהִגְוֹן, עֲמִידוֹ הַנְּבִיאִים וְתִקְנוּ עַל יְדֵיהֶם, יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ (הוֹשֵׁעַ ו, ג): וְיָבוֹא כְּנֶשֶׁם לָנוּ, אָמְרוּ לָהֶן הַנְּבִיאִים לֹא שְׁאֵלְתֶם כְּהִגְוֹן, שֶׁהַנְּשָׁמִים הָלָלוּ סִימָן טְרַחֲתוֹ הֵן לְעוֹלָם, יוֹצֵא דְּרָכִים מִצְרִין בָּהֶם, מִפְּרִישֵׁי יָמִים מִצְרִין בָּהֶם, טַחֵי גָגוֹת מִצְרִין בָּהֶם, דּוֹרְכֵי גָתוֹת מִצְרִין בָּהֶם, עוֹמְסֵי גִרְנוֹת מִצְרִין בָּהֶם, מִי שְׁבוּרוֹ מִלֵּא מִים וְגָתוֹ מִלֵּא יִזְן מִצְרִין בָּהֶם, וְאֵתָם אוֹמְרִים וְיָבוֹא כְּנֶשֶׁם לָנוּ, ...

Rabbi Aivu said: There were two matters that Israel requested of the Holy One blessed be He but they did not request properly, and the prophets arose and corrected them. Israel said: "He will come to us like the rain" (Hosea 6:3). The prophets said to them: 'You did not request properly, as these rains are an imposition upon the world. Wayfarers suffer from them, seafarers suffer from them, roof repairers suffer from them, wine stompers suffer from them, loaders ... of the threshing floor suffer from them, one whose cistern

Midrash Rabbah -- TE (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

101 ויבא כגשם

"ויבא כגשם לנו". הגשם בא כמענה לאד העולה מלמטה.

Hosea 6:3 הושע ו':ג

וְנִדְעָה נִרְדְּפָה לְדַעַת אֶת־ה' כִּשְׁחַר נִכּוֹן מִצָּאוּ וְיָבוֹא כְּנֶשֶׁם לָנוּ כְּמִלְקוֹשׁ יוֹרָה אֶרֶץ:

And let us know, eagerly strive to know the L-RD, His going forth is sure as the morning; And He shall come unto us as the rain, As the latter rain that watereth the earth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

102 אהיה כטל

"אהיה כטל לישראל". הטל יורד מאליו, ואינו זקוק לדבר מלמטה.

Hosea 14:6 הושע י"ד:ו

אֶהְיֶה כְּטַל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כִּשְׁוֹשְׁנָה וְיֵהָ שְׁרָשָׁיו כְּלִבְנוֹן:

I will be as the dew unto Israel; He shall blossom as the lily, And cast forth his roots as Lebanon

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

103 הן על כפיים חקותיה

"הן על כפיים חקותיה, חומותיה נגדי תמיד". החקיקה היא בה' עצמו, ולא באמצעות חותם נפרד.

Isaiah 49:16 ישעיהו מ"ט:ט"ז

הֵן עַל־כַּפַּיִם חֻקְתִּיהָ חוֹמֹתֶיהָ נִגְדִי תָמִיד:

Behold, I have graven thee upon the palms of My hands; Thy walls are continually before Me

פסוקה 12

109 הן על כפים חקותיך

”הנה על כפים חקותיך”. תשובתו ה”ראויה” של ה’ לבקשה להיות חותם.

Isaiah 49:16 ישעיהו מ”ט:טז

הן על־כפיים חקותיך חולמתיך נגדי תמיד:

Behold, I have graven thee upon the palms of My hands; Thy walls are continually before Me

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

110 ישראל עלו במחשבה

בין הדברים שקדמו לבריאת העולם, ישראל “עלו במחשבה”. שורשם הוא במחשבת ה’ שלמעלה מן החכמה.

Bereshit Rabbah 1:4 בראשית רבה א:ד

... ”ה’ קנני ראשית דרכו” כסא הכבוד מנין דכתיב (תהלים צג, ב): “נכון כסאך מאז וגו’”. האבות וישראל ובית המקדש ושמו של משיח, עלו במחשבה להבראות האבות מנין שנאמר (הושע ט, י): “כענבים במדבר וגו’” ישראל מנין שנאמר (תהלים עד, ב): “זכור עדתך קנית קדם” בית המקדש מנין שנאמר (ירמיה יז, יב): “כסא כבוד מרום מראשון וגו’” שמו של משיח מנין שנאמר (תהלים עב, יז): “יהי שמו לעולם וגו’ [לפני שמש ינון שמו]” רבי אהבה ברבי זעירא אמר אף התשובה שנאמר (שם צ, ב) “בטרם הרים יולדו” ואותה השעה (שם,

...

In the beginning, G-d created” – six items preceded the “creation of the world; some of them were [actually] created, and some of them G-d contemplated creating, [though He did not actually do so]. The Torah and the Throne of Glory were created. Torah, from where is it derived? As it is stated: “The L-rd made me at the beginning of His way” (Proverbs 8:22). The Throne of Glory, from where is it derived? “Your throne stands firm from earliest time, [You are from ... ,eternity]” (Psalms 93:2). The patriarchs, Israel

Wikisource Bereshit Rabbah (CC-BY-SA) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

הערת קה”ת

ב”ר פ”א, ד. ע”ל מטות (פג, ג). וש”נ. [כ].

פסוקה 13

111 גליף גליפו בטהירו עילאה

פתחת תיאור הבריאה בוהר: בתחילת שלטונו של המלך, הוא חקק חקיקות בוהר העליון. המאמר רואה בכך את שורש נשמות ישראל, למעלה מחכמה.

Zohar I, 15a זח”א טו, א

הערת קה”ת

זח”א טו, א.

112 על כפיך חקותיך

”הנה על כפיך חקותיך”. אותיות החקוקות בה’ עצמו, ולא על חותם נפרד.

Isaiah 49:16 ישעיהו מ”ט:טז

הערת קה”ת

ישעיי מט, טז.

שימני כחותם על לכך כו

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה”ת

ישעיי מט, טז.

104 ואד יעלה

”ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה”. גשם מלמעלה יורד בעקבות עלייה מלמטה.

Genesis 2:6 בראשית ב:ו

וְאֵד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי הָאֲדָמָה:

but there went up a mist from the earth, and watered the whole face of the ground

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

105 בד”ה האזינו השמים

במאמר “האזינו השמים” התורה שבכתב היא בחינת חכמה עילאה; בדומה למים, אין לה “צבע” משל עצמה, ובכל אות שלה כלולה חכמה בלי גבול. תחילה על השמים להאזין, כדי שלאחר מכן תיפול התורה על ישראל “כמטרי”.

הערת קה”ת

לעיל האזינו עג, ב.

פסוקה 10

106 חותמו של הקב”ה אמת

”חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת”. כאן הוונה לחכמה העליונה.

Shabbat 55a:12 שבת נ”ה א:יב

וְרִישׁ לְקִישׁ אָמַר: “תִּי” – סוּף חוֹתְמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, דָּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: חוֹתְמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא “אֱמֶת”. (אָמַר) רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי [אָמַר]: אֵלוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁקִּיְמוּ אֶת הַתּוֹרָה כְּלָהּ מְאֹלָף וְעַד תִּי.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה”ת

שבת נה, א.

107 כולם בחכמה עשית

”כולם עשית בחכמה”. ביחס לה, חכמה היא “עשייה”, כלי.

Psalms 104:24 תהילים ק”ד:כ”ד

מִה־רַבּוֹ מַעֲשֵׂיךָ הִי כֹלָם בַּחֲכָמָה עָשִׂיתָ מְלֶאכֶה הָאָרֶץ קִנְיָנָה:

How manifold are Thy works, O L-RD! In wisdom hast Thou made them all; The earth is full of Thy creatures

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 11

108 אם צדקת

”אם צדקת, מה תיתן לו, או מה יקבל מידך?” עבודת האדם אינה מגיעה למעלה מחכמה.

Job 35:7 איוב ל”ה:ז

אִם־צִדְקָתְךָ מִה־תִּתֶּנִּי לוֹ אוֹ מִה־יִּמְדֶּךָ יָקָח:

If thou be righteous, what givest thou Him? Or what receiveth He of thy hand

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה”ת

איוב לה, ז.

על המהדורה

המהדורה הזאת כוללת לשון המאמר, התרגום לעברית של ימינו, הביאורים שלנו והערות.

The Hebrew text of Likkutei Torah: © Kehot Publication Society, via Sefaria, CC BY-NC 4.0; formatting adapted.

התרגום שלנו לעברית של ימינו, מתוך התרגום האנגלי שלנו מלשון הקודש, בלי הערות קה"ת: CC BY 4.0.

הביאורים שלנו, עם הסקירה, השאלות והעמוד לילדים: CC BY-NC 4.0.

The notes: Kehot's marei mekomos ("Sources and References", including the Rebbe's notes) © Kehot Publication Society, via Sefaria, CC BY-NC 4.0; formatting adapted; our notes on them: CC BY-NC 4.0.

Sefaria: Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA); The Holy Scriptures: A New Translation (JPS 1917) דרך (Public Domain); Tikkunei Zohar - Vocalized (Public Domain); Daat Bereshit Rabbah (Public Domain); The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY); William Davidson Edition - Vocalized Aramaic (CC-BY-NC); Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain); The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain); Constantinople, 1740 (CC-BY-NC); Maginei Eretz: Shulchan Aruch Orach Chaim, Lemberg, 1893 (Public Domain); Vocalized Edition - Kehot Publication Society (CC-BY-NC); Torat Emet 357 (Public Domain); Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY); Wikisource Talmud Bavli (CC-BY-SA); Midrash Rabbah -- TE (Public Domain); Wikisource Bereshit Rabbah (CC-BY-SA)

המהדורה כולה: CC BY-NC 4.0. מותר להעתיק, להדפיס ולהפיץ בחינם, בציון Kehot Publication Society ו־likuteitorah.com; אסור למכור.
/https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0

התרגום לעברית נעשה מהמהדורה האנגלית של likuteitorah.com בעזרת בינה מלאכותית (openai/gpt-6-luna-pro:batch), כשלשון המאמר לצדו לבדיקה. עדיין לא עבר עריכה אנושית. כל דבר חשוב יש לבדוק מול לשון המאמר.

הרבי ביקש ללמוד את מאמרי פרשת השבוע, «הפרשה החסידית», באותו שבוע, מחולקים לשבעת ימיו (Sichah of Shabbos Parshas Vayakhel 5725). למה ללמוד, וברכות הרבי: /likuteitorah.com/about/the-chassidishe-parsha (Toras Menachem vol. 42, pp. 306-309).

מיזם חנימי ולא מסחרי. אין כאן מכירה. אין שיוך לקה"ת, ל־Sefaria או לספריית ליובאוויטש. © likuteitorah.com

מתוך /likuteitorah.com/he/likutei-torah/shir-hashirim/36

מוקדש לכבוד

מוקדש לכבוד הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל

אבי הרבי, רבי לוי יצחק